

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Кафедра публічного управління та адміністрування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В.о.завідувача кафедри
Кожина Алла Василівна

“ _____ ” _____ 2024р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ “МАГІСТР”
спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування” освітньо-
професійної програми «Менеджмент в органах публічного управління»

Тема: “СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ”

Виконавець: студент групи М-281-23-1-МУ Марченко Євгеній Вікторович

Керівник: к.ю.н., доцент Гелич Алла Олександрівна

Нормоконтролер: _____ Гелич А. О.

Київ 2024

ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Кафедра публічного управління та адміністрування
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ:

В.о. завідувача кафедри

_____ Алла КОЖИНА

« _____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи (проєкту)

Марченка Євгенія Вікторовича

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту): «СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ» затверджена наказом ректора від 15.10.2024 року № 2241/ст.

2. Термін виконання роботи (проєкту): з 15.10.2024 р. по 25.11.2024 р.

3. Вихідні дані по роботі (проєкту):

- проаналізувати наукові підходи до визначення та класифікація корупції;
- охарактеризувати правові засади протидії корупції;
- здійснити аналіз ефективності реалізації антикорупційних заходів органами державної влади;
- дослідити корупційні діяння в Україні;
- розглянути стандарти у сфері запобігання корупції;
- проаналізувати державну антикорупційну стратегію України;
- розроблено основні рекомендації щодо механізмів запобігання корупції.

4. Зміст пояснювальної записки: Оцінка джерел загальної інформації, літератури та інших прийнятних робіт. Проведений точний аналіз сучасних підходів до визначення та класифікація корупції. Правові засади протидії корупції. Державна антикорупційна стратегія України. Розробка рекомендацій щодо механізмів запобігання корупції.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу. 2 рис., 1 табл.

6. Календарний план-графік:

№ з/п	Графік виконання роботи	Строк виконання	Фактичне виконання
1.	Розроблення детального плану роботи	17.10.2024	17.10.2024
2.	Підготовка Розділу 1	27.10.2024	27.10.2024
3.	Підготовка Розділу 2	10.11.2024	10.11.2024
4.	Підготовка Розділу 3	18.11.2024	18.11.2024
5.	Підготовка Вступу, Висновків та Анотації	24.11.2024	24.11.2024
6.	Надання завершеної роботи науковому керівнику для перевірки	25.11.2024	25.11.2024

7. Дата видачі завдання: «15» жовтня 2024р.

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту): _____ Гелич А.О.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання: _____ Марченко Є.В.
(підпис здобувача вищої освіти) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи « Сучасні механізми запобігання та протидії корупції в органах публічної влади»: 2 рис., 1 табл., 96 с., 87 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: антикорупційна діяльність у публічній владі.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати сучасні механізми запобігання та протидії корупції в органах публічної влади та розробити практичні рекомендації щодо їх вдосконалення та ефективного впровадження.

Методи дослідження: діалектичний метод, порівняльно-правовий метод, системно-структурний метод, формально-догматичний метод.

Результати магістерської роботи рекомендується використовувати в процесах покращення публічного управління та нормотворчості. Вони пропонують основу для оновлення адміністративних та законодавчих підходів, використовуючи інноваційні антикорупційні методи, перевірені міжнародним досвідом.

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА, АНТИКОРУПЦІЙНА СТРАТЕГІЯ,
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ, КОРУПЦІЯ,
КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	10
1.1 Наукові підходи до визначення та класифікація корупції.....	10
1.2 Правові засади протидії корупції.....	21
1.3 Причини та умови виникнення корупції в державних органах.....	36
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ..	42
2.1 Оцінка ефективності реалізації антикорупційних заходів органами державної влади.....	42
2.2. Аналіз корупційних діянь в Україні.....	48
2.3 Міжнародні принципи у сфері превенції корупції.....	59
Висновки до розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	68
3.1 Державна антикорупційна стратегія України.....	68
3.2 Оптимізація механізмів запобігання корупції.....	71
Висновки до розділу 3.....	81
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Сучасний етап розвитку України ознаменований масштабними трансформаціями у сферах економіки, політики та соціального життя країни. У контексті воєнних умов правові, економічні та судові реформи, ініційовані державою, реалізуються зі значними уповільненнями. Значущим є виклик криміналізації суспільних відносин, що посилюється внаслідок реформації соціально-політичного устрою та економічних процесів. Помітні недоліки у запровадженні реформ від їх початку, зокрема послаблення системи державного регулювання та контролю, відсутність консолідованої державної політики у соціальній сфері, зумовили зниження духовного потенціалу суспільства. Це, у свою чергу, сприяло зростанню рівня злочинності та корупції.

Проблематика корупції в Україні у XXI столітті стала більш актуальною у контексті глобалізації, здобуваючи нові якісні характеристики і водночас трансформуючись у серйозну перепону для соціального та економічного розвитку. Зазначені недоліки сприяли інтеграції злочинних елементів із деякими представниками виконавчої, законодавчої влади та правоохоронних органів, а також їхньому проникненню у сфери управління банківським бізнесом, торгівлею та виробництвом. Відтак, боротьба з організованою злочинністю та корупцією в Україні набуває не тільки правового, але й важливого політичного забарвлення, що підкреслює актуальність дослідження цієї проблематики у сучасних умовах.

Дослідження показують, що корупція є присутньою майже у всіх системах соціального управління, проникаючи як у державний, так і в недержавний сектори. Попри ухвалення в Україні низки документів, спрямованих на боротьбу з корупцією, ефективна і послідовна боротьба з цим явищем не здійснюється на належному рівні.

У контексті формування правової держави в Україні, вивченню аспектів протидії корупції було приділено значну увагу у наукових роботах

таких вчених, як В.Є. Боднар, О.О. Онищук, О.Пищуліна, Ю.П. Мірошник, Т.Є. Дунаєва, О.Г. Кальман, С.М. Клімова, І.В. Коруля, М.І. Мельник, В.О.Навроцький, С.О. Омельченко, С.О. Павленко, Д.Й. Никифорчук, М.І.Хавронюк, О.Д. Маркєєва, О.Ю. Бусол, А.О. Мельник, В.М. Соловійов, С.С.Мірошниченко. Ці дослідження включали аналіз впливу корупційних процесів на міжнародний імідж України, який також був предметом вивчення у працях В.П. Гусєвої та І.М. Дралюка. Зокрема, питання вдосконалення законодавства у сфері боротьби з корупцією в Україні отримали осмислення в наукових працях В.Ю. Захарченка, Г.В. Заброта, М.І. Камлик, О.М.Костенко, І.В. Коруля.

Необхідно відзначити, що, незважаючи на значний внесок цих дослідників у розробку тематики запобігання корупції, існуючі наукові дослідження все ще залишаються недостатніми для повноцінного вирішення проблеми в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні. Таким чином, потребує глибшої теоретичної розробки ряд ключових питань, пов'язаних з реалізацією ефективних методів протидії корупції, що становить важливий напрямок для подальших досліджень у даній сфері.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати сучасні механізми запобігання та протидії корупції в органах публічної влади та розробити практичні рекомендації щодо їх вдосконалення та ефективного впровадження.

Відповідно до поставленої мети дослідження були визначені основні завдання:

- проаналізувати наукові підходи до визначення та класифікація корупції;
- охарактеризувати правові засади протидії корупції;
- здійснити аналіз ефективності реалізації антикорупційних заходів органами державної влади;
- дослідити корупційні діяння в Україні;

- розглянути стандарти у сфері запобігання корупції;
- проаналізувати державну антикорупційну стратегію України;
- розробити практичні рекомендації щодо механізмів запобігання корупції.

Об'єктом дослідження є антикорупційна діяльність у публічній владі.

Предметом дослідження є аналіз сучасних механізмів запобігання та протидії корупції в органах публічної влади.

Методи дослідження. Методологічні засади дослідження базуються на застосуванні комплексу наукових методів, відібраних відповідно до визначеної цілі та конкретних завдань дослідження. Серед ключових методів: діалектичний, який сприяв системному підходу до аналізу соціальних процесів та взаємозв'язків вивчених явищ, дозволяючи об'єктивно оцінити стан та ефективність заходів проти корупції в Україні; порівняльно-правовий, який був використаний для глибокого аналізу національного законодавства у контексті міжнародних стандартів; системно-структурний, що дозволив детально розглянути структуру антикорупційних механізмів; та формально-догматичний метод, за допомогою якого були вивчені фундаментальні принципи антикорупційної діяльності в державі.

Нормативна база дослідження включає Конституцію України, основоположні закони, укази Президента України, розпорядження та постанови Кабінету Міністрів, а також важливі нормативно-правові документи, що регулюють діяльність державних органів влади та місцевого самоврядування у сфері протидії корупції.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у комплексному теоретичному обґрунтуванні та розробці вдосконалених методів антикорупційної діяльності. Результати дослідження вносять істотний вклад у розуміння ефективності існуючих антикорупційних заходів, використовуючи аналіз порівняльних даних та міжнародних практик. Окрім

того, визначено потенційні шляхи модернізації правових та інституційних рамок, спрямованих на запобігання корупції у публічному секторі, що дозволяє розширити наявні підходи до розробки політик у цій сфері. Новизна дослідження також полягає у формуванні цілісної стратегії, що включає рекомендації щодо зміцнення інституційної прозорості та залучення громадськості до контролю за діями органів влади, що відкриває нові перспективи для підвищення ефективності боротьби з корупцією.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні висновки та практичні рекомендації, можуть бути інтегровані у процеси оптимізації публічного управління та правового регулювання. Вони забезпечують нові перспективи для реформування законодавчих та адміністративних механізмів у боротьбі з корупцією, зокрема через впровадження інноваційних антикорупційних інструментів, що демонструють високу ефективність у зарубіжних країнах. Ці рекомендації можуть слугувати підґрунтям для створення більш прозорих, відкритих та відповідальних систем управління в органах публічної влади, що, у свою чергу, сприятиме зміцненню довіри громадськості та ефективності державного апарату.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з трьох розділів, вступу, висновків та списку використаних джерел, який налічує 87 джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

1.1 Наукові підходи до визначення та класифікація корупції

На сучасному етапі розвитку України однією з найбільш критичних загроз є персистування корупції. Це явище проникає у всі без винятку структури державної влади, охоплюючи всі аспекти їх діяльності, що суттєво ускладнює ефективність функціонування системи державного управління. Корупція в Україні спричиняє падіння довіри громадськості до державних інститутів та ускладнює процеси включення населення у формування державної політики. Цей феномен знижує силу закону, закріплюючи альтернативні правила в суспільних відносинах, погіршує життєвий рівень більшості громадян та веде до арбітрарності. Відтак, корупція деструктує духовні та моральні цінності, знижує міжнародний авторитет України у взаєминах з розвинутими та менш корумпованими країнами, сприяючи пропаганді протиправного способу життя.

Завжди існуюча у державі, корупція є об'єктивним наслідком історичних, політичних, економічних тенденцій та розвитку України [9, с. 245-246], яка доповнюється інертністю влади, непрозорістю та приховуванням корупційних дій серед держслужбовців.

Протягом останніх трьох років тема корупції зайняла центральне місце у дискурсах політиків, юристів, медіа та громадськості, що відображає зрослої увагу суспільства до цього негативного явища. Науковці з різних галузей, включаючи правознавство, державне управління, соціологію, політологію, економіку та психологію, активно досліджують передумови та умови, які сприяють поширенню корупції, та шукають ефективні шляхи її мінімізації.

У зв'язку з комплексною природою корупції в науковому середовищі сформувалися різноманітні підходи до інтерпретації її змісту та основоположних характеристик. Вчені з соціології, державного управління,

політичних наук, психології, економіки та права активно залучені у вивчення цього феномену, де, попри наявність законодавчих визначень корупції, її видів та форм, вони не припиняють вести дискусії щодо її сутності та специфічних особливостей.

Для точного та об'єктивного висвітлення змісту корупції та методології її дослідження варто розглянути перспективи вчених з різних галузей науки. Існує, наприклад, соціологічний підход, який вбачає в корупції не патологічне відхилення в соціальних інтеракціях, а скоріше нормативно втілену компенсаторну систему для недоліків певних норм, засновану на усталених та культурно закріплених практиках [36, с. 55-56].

Корупція, вивчена як соціальний феномен, описується як відхід від загальноприйнятих стандартів поведінки з боку державних службовців з метою особистого неправомірного збагачення [16, с. 14], як результат соціальних дій та поведінки суспільства [36, с. 23], а також як відображення дисбалансу між обмеженням ресурсів для задоволення особистих потреб та спробами держслужбовців використати свої повноваження для забезпечення приватних інтересів та інтересів їхнього оточення [39, с. 12]; як явище з певними соціальними умовами, закономірностями та негативним впливом на соціальні процеси [36, с. 10].

За словами американського соціолога Р. Мертона, корупційні дії можуть бути реакцією людей на аномальні життєві умови, коли сама держава спонукає до корупційної поведінки як посадових осіб, так і звичайних громадян [74, с.133]. М.І. Мельник, аналізуючи сутність корупції, акцентує на тому, що її соціальна природа полягає у спотворенні суспільних відносин і порушенні усталеного порядку в суспільстві, що призводить до «порчі» влади [36, с. 11].

В.Д. Гвоздецький у своїх розвідках акумулює увагу на соціальній сутності корупції, підкреслюючи, що вона перманентно існує та розвивається в соціумі, накладаючи на суспільство вагомі витрати у вигляді «соціальної ціни». Ця ціна має характер загальносуспільного навантаження, яке

виявляється через порушені права та ігноровані інтереси громадян, зумовлене пасивністю суспільства та його змиренням з неунікальністю корупції та її непереможністю [9, с. 83]. Відповідно до поглядів А.В. Гайдука, корупцію слід визначати як соціальну аномалію, яка ґрунтується на державно-владній системі та виражається в антисоціальній поведінці окремих осіб, які використовують владні повноваження для досягнення приватних корисливих цілей [6, с. 21].

Аналізуючи наявні підходи до вивчення корупції, слід виокремити визначення корупції як «соціальної ціни», яку платить суспільство. Це витрати, які суспільство несе через свою інерцію та стереотипне сприйняття невідворотності корупційних процесів, які призводять до неефективності виконання прав і обов'язків законним шляхом. З іншого боку, на основі досвіду України та інших держав, що ефективно протидіють корупції, стає очевидним, що ключовим чинником, який стримує розповсюдження корупції, є активна громадськість, яка виражає своє обурення та прагне розголосити випадки неправомірної поведінки чиновників, відповідальних за благополуччя громадян.

Політична корупція становить одну з найсерйозніших загроз для державного устрою, оскільки вона підриває конституційні основи влади та суспільного розвитку, порушуючи фундаментальні принципи демократії. Цей вид корупції проявляється через зловживання владою, непрозоре призначення на посади в державних структурах, лобювання специфічних політичних та економічних рішень, а також купівлю голосів [25, с. 58]. Бюрократизація процедур, "непрозорість" процесів прийняття і реалізації управлінських рішень, відсутність ефективних механізмів контролю над діяльністю високопосадовців сприяють конфіденційному та прихованому характеру їхніх дій.

Елітарна корупція, здійснювана висококваліфікованими та інтелектуально розвиненими учасниками, вирізняється своєю здатністю до

інновацій, модифікацій та створення захисних механізмів, що дозволяє їй адаптуватися до змінних умов і ставати латентною [72, с. 15].

Політичний аспект корупції виявляється у тісному зв'язку між корупцією та політичною діяльністю, де корупція впливає на прийняття та реалізацію політичних рішень, пронизуючи всі аспекти суспільного життя [36, с. 20]. О.М. Литвак зазначає, що ключем до ефективної антикорупційної діяльності є не лише безумовна політична підтримка, але й відсутність політичного втручання, яке гарантує неупереджене розслідування корупційних справ на вищих рівнях влади [30, с. 322-323].

Є. В. Невмержицький, аналізуючи характеристики корупційних процесів і стратегії їх ерадикації в сучасній Україні, висвітлює, що корупція виявляється як явище соціально-політичне. Вона стимульована системою деструктивних переконань та поведінкових практик серед державних службовців, а також представників політичних і громадських структур, котрі націлені на реалізацію особистих інтересів через махінації, хабарництво та зловживання службовим становищем, що становить протиріччя загальносуспільним цінностям [43]. Водночас, С. Г. Братель, В. В. Василевич та Н.І. Золотарьова зазначають, що корупційні дії у політичному контексті мають за мету монополізацію владних повноважень з подальшим незаконним заволодінням державними ресурсами для подальшого їх використання в інтересах власної політичної агенди [5, с. 7].

О. М. Костенко вважає, що корупція представляє собою атаку на державну владу, що виявляється в незаконному використанні її ресурсів для особистого збагачення, підкреслюючи політичну природу таких дій [25, с. 130]. Таким чином, корупція являє собою використання публічних повноважень в приватних інтересах.

На наш погляд, крім утримання владних позицій та задоволення індивідуальних амбіцій політиків, політична корупція функціонує як засіб маніпулювання масовою свідомістю. Актуальність корупційної тематики особливо підвищується під час соціально-економічних криз, коли вона

використовується для відволікання громадськості від актуальних проблем, підсилюючи враження про активність та ефективність урядових антикорупційних заходів. Таке зосередження уваги на корупції, незалежно від її реального рівня впливу на суспільство, створює двозначну реакцію у масовій свідомості, роблячи її одночасно привабливою та відштовхуючою. Українська влада, залишаючись залученою до корупційних схем, не демонструє готовності до впровадження чесних політичних практик, що, в свою чергу, унеможлиблює реалізацію ефективної протидії політичній корупції. В таких умовах звинувачення у політичній корупції залишається лише засобом політичної боротьби та знешкодження опонентів, оскільки судова система та правоохоронні органи, на які покладено відповідальність за боротьбу з корупцією, також підпорядковані значному політичному впливу [85, с. 2]. Політична корупція, втілюючи протилежність моральним цінностям, реалізується правлячою елітою з метою збереження свого впливу, при цьому ігноруючи етичні норми та совість [1, с. 96–98]. Водночас, корупція є не тільки соціальним, але й морально-психологічним феноменом, адже вона виникає та існує завдяки людським діям, базуючись на системі деструктивних переконань, які спонукають до протиправного стилю життя. С. Владиславович Степашин акцентує на тому, що корупція є суспільною хворобою, зумовленою психологічною налаштованістю на використання публічної служби як ресурсу для особистого збагачення [11, с. 11]. При цьому, морально-психологічний клімат суспільства погіршується через розповсюдження правового нігілізму, егоїзму, етичної деградації посадових осіб, а також через бюрократичні перепони у державних інституціях. Крім того, корупція як морально-психологічне явище деморалізує суспільство, спотворює його психологію і викликає почуття безпорадності та незахищеності перед державою та її представниками [36, с. 52].

У контексті дослідження корупції як соціально-економічного феномену, аналітики висувають тезу про її роль як функції управління суспільними процесами, що має глибокі економічні корені та проявляється як

економічна категорія. І.І. Мазур у своєму дослідженні розкриває корупцію як багатоаспектне асоціальне економічне явище, яке відбивається в створенні тіньових економічних взаємовідносин між державними службовцями та іншими особами, спрямованих на комерціалізацію суспільних благ і цінностей [34, с. 165-166].

Розглядаючи корупцію через призму економічних теорій, Г.С. Беккер аргументує, що корупційні дії відбуваються тоді, коли очікувана вигода від таких дій значно перевищує можливі вигоди від альтернативних видів діяльності. Він підкреслює, що корупція стає раціональним вибором для особи, коли порушення закону сприймається як нормальний аспект суспільної поведінки. У цьому контексті, причиною поширення корупції може бути не лише дисфункція законодавства, що не відповідає економічним умовам, але й необхідність виживання в умовах становлення ринкових відносин [70, с. 13]. Однак, на нашу думку, аргументація Г.С. Беккера більше відноситься до економічних передумов корупції, а не до її визначення як асоціального економічного явища.

Фахівці у сфері державного управління акцентують на тому, що корупція, у широкому сенсі, полягає у використанні службовцями свого посадового статусу для задоволення власних інтересів або інтересів третіх осіб, що призводить до дестабілізації механізмів функціонування державних органів [35; 48]. В широкому контексті використання влади та з ним пов'язаних можливостей на користь обмеженої групи осіб характеризує корупційну діяльність [20, с. 459]. У державному управлінні поширене визначення корупції полягає в тому, що вона включає використання посадових повноважень для особистої вигоди через одержання матеріальних благ, послуг чи переваг за винагороду [45, с. 7], а також свідоме зловживання владними можливостями для отримання неправомірних матеріальних або нематеріальних переваг [22, с. 8]. Вчений О.В. Терещук розглядає це явище як злочинну діяльність державних службовців, спрямовану на особисте

збагачення та підтримання кримінального середовища з використанням службових повноважень [80, с. 14].

Також існують думки, що корупція охоплює не тільки зловживання посадовими обов'язками, а й неправомірне використання особистого авторитету для впливу на рішення інших осіб, що може перейти межі законного використання влади [41, с. 8]. Ця концепція є предметом дискусій, оскільки авторитет, хоча і є важливою рисою владних повноважень, сам по собі не розглядається як корупція, яка загалом передбачає будь-яке діяння чи бездіяльність, які задовольняють особисті інтереси за допомогою порушення закону.

У правовому контексті, корупція являє собою різноманітні протиправні дії або службові порушення, що регулюються законодавством. Згідно з Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, вона визначається як зловживання службовими можливостями або повноваженнями державних або місцевих службовців з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших [56].

З точки зору науковців, корупція вивчається як протиправна діяльність публічних службовців у державному і приватному секторах, що полягає у порушенні їхніх обов'язків для особистої вигоди або задоволення інтересів третіх осіб [47, с. 6]. В. М. Гаращук розкриває, що корупція передбачає неправомірне використання посадових можливостей для одержання матеріальних чи інших переваг на протиправних засадах [7, с. 79].

За словами В. С. Журавського, О. М. Михальченкова, корупція являє собою діяльність або свідому бездіяльність, що виражається у порушенні законів, використанні службового становища для незаконного збагачення чи одержання інших вигод, порушуючи при цьому права інших суб'єктів: держави, громадських організацій та установ, колективів, окремих осіб [13, с. 73]. Наведене визначення корупції повно відображає її як правову категорію, яка включає протиправні дії, вчинені спеціальним суб'єктом, і наголошує на

тому, що корупційні діяння часто мають на меті здобуття благ, доступ до яких при законних умовах є складнішим.

М.І. Мельник, А.І. Редька та М.І. Хавронюк класифікують корупцію як комплекс різних за характером та рівнем загрози для суспільної безпеки правопорушень, які об'єднані спільним змістом. Ці порушення включають як корупційні злочини, так і порушення етичних норм службовцями державних та муніципальних установ. Ключовий аспект правової природи корупції полягає у тому, що такі діяння з одного боку порушують законодавство, з іншого – провокують державу до розробки та впровадження законодавчих механізмів боротьби та запобігання корупції [42, с. 6].

В.В. Сухонос розрізняє вузьке та широке розуміння корупції. У вузькому розумінні корупцію він вбачає як перелік конкретних протиправних діянь, передбачених адміністративним та кримінальним кодексами України, а у широкому – як зловживання посадовими особами наданими їм повноваженнями для задоволення особистих інтересів або інтересів третіх осіб [79, с. 14].

С.С. Рогульський вносить у визначення корупції аспект незаконного одержання майнових та немайнових благ, послуг, переваг за допомогою використання службового становища, а також підкуп цих осіб з метою отримання сприяння в певних питаннях [71, с. 10].

Загальне визначення корупції може бути сформульоване як неправомірне використання службового становища особою, уповноваженою на виконання функцій держави, для особистого збагачення або забезпечення інтересів третіх осіб, що суперечить офіційним та громадським інтересам.

Таким чином, аналізуючи різноманітні визначення корупції як правової категорії, ми можемо відзначити наступні узагальнення:

- корупція переважно розглядається як діяльність (чи сукупність діянь у формі дії або бездіяльності), що розуміється вченими як активна взаємодія осіб з владними повноваженнями з іншими суб'єктами, при якій відбувається порушення службових обов'язків;

- корупційне діяння може бути вчинено лише спеціальними суб'єктами, що визначені як особи, уповноважені на виконання державних функцій або функцій місцевого самоврядування, та інші категорії осіб, передбачені Законом України «Про запобігання корупції» [56];

- корупція невіддільна від порушення чинних законодавчих норм, заборон та обмежень, і є неправомірним використанням державно наданих повноважень, а також можливостей, пов'язаних з посадою в органах державної влади чи місцевого самоврядування;

- головною метою корупційного діяння є отримання корисливої неправомірної вигоди, яка може включати як матеріальні, так і нематеріальні блага, послуги, пільги або інші переваги, а також може бути викликана прийняттям такої вигоди або обіцянки/пропозиції такої вигоди [56];

- сфера поширення корупції особливо активна у публічному управлінні, де суб'єкти з владними повноваженнями реалізують свої функції;

- при вчиненні корупційних діянь задовольняються особисті інтереси посадових осіб або інтереси третіх осіб, що неминуче є проявом корисливості [37, с. 9-10].

Аналізуючи наукові підходи до визначення корупції, слід зазначити, що правове розуміння цього явища суттєво трансформувалося у відповідь на законодавчі ініціативи. Зокрема, значні зміни відбулися після ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та прийняття відповідного закону України 18 жовтня 2006 року. Внаслідок цих змін поняття корупції набуло нового змісту, що передбачає розширення кола осіб, відповідальних за вчинення корупційних правопорушень. Цей перелік був доповнений категоріями осіб, що здійснюють будь-які функції державної служби або надають державні послуги [23]. Окрім того, перелік активів, що визначаються як об'єкти корупції, теж було значно розширено, включивши до нього всі можливі матеріальні та нематеріальні, рухомі та нерухомі активи, виражені у фізичній формі чи як права [23]. Також відбулося уточнення видів діянь, які кваліфікуються як корупційні правопорушення, і

видів відповідальності — від адміністративної до кримінальної, дисциплінарної, та цивільно-правової.

Відтак, юридичний зміст корупції зазвичай описується як протиправна діяльність. Протиправні дії або бездіяльність можуть бути елементом складу правопорушення або злочину, що стимулює подальший аналіз корупційних правопорушень та визначення ключових особливостей та відмінностей між ними.

О.В. Клок підкреслює, що корупційні правопорушення мають розглядатися як цілеспрямовані дії або злочинна бездіяльність, що виникають зі спотвореного правосвідомостя. Це виявляється у відвертому ігноруванні правових цінностей та знехтуванні принципів та традицій права [21, с. 24-25]. Здійснюють ці дії спеціальні суб'єкти — державні службовці, чия діяльність має сприяти боротьбі проти корупції [46, с. 180].

Українське законодавство визначає корупційні правопорушення як акти, що мають корупційні ознаки чи порушують норми, обмеження та заборони, встановлені законом "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 року, з передбаченням за ці дії кримінальної, дисциплінарної, або цивільно-правової відповідальності [56].

Різниця між правопорушеннями, які ведуть до адміністративної відповідальності, та тими, що підпадають під кримінальну відповідальність у контексті корупції, залишається відносною та потребує точного визначення в залежності від обставин справи. Часто такі правопорушення взаємопов'язані, наприклад, незаконне одержання доходів може стати результатом порушення заборони на зайняття підприємницькою діяльністю, що також може включати порушення умов фінансового контролю, проявляючись у неподанні чи поданні неповних чи недостовірних декларацій [36, с. 116-117].

Проаналізувавши визначення корупції, які викладені у науковій літературі, необхідно звернути увагу на динаміку розвитку правового змісту цього поняття, яка тісно пов'язана із законодавчими змінами. Зокрема, значні зміни відбулися після ратифікації Україною Конвенції ООН проти корупції

та прийняття відповідного національного закону, що зумовило розширення критеріїв і суб'єктів відповідальності за корупційні діяння. С.С. Рогульський акцентує на неможливості введення в Кримінальний кодекс України статті з назвою «корупція» через неоднозначність цього поняття, адже корупція охоплює комплекс дій, тоді як стаття Кримінального кодексу вимагає конкретизації складу злочину [71, с. 13].

Також В.І. Тютюгін вказує на суспільну небезпечність корупційних злочинів, яка полягає у залежності виконання службових обов'язків від неправомірної вигоди, що спричиняє значну шкоду державі, суспільству, або особі [84, с. 393]. Розмежування відповідальності між адміністративними та кримінальними порушеннями, пов'язаними з корупцією, виявляється умовним і часто переплітається залежно від ситуації та специфіки конкретного випадку.

Закон України «Про запобігання корупції» класифікує порушення, які включають діяння, що відхиляються від встановлених норм, заборон та обмежень, як правопорушення, пов'язані з корупцією. Важливо, що такі діяння не обов'язково мають ознаки корупції, але можуть тягнути за собою адміністративну відповідальність. Ці порушення характеризуються такими юридично значущими категоріями, як умисел та необережність, та визнаються протиправними, винними, караними і суспільно шкідливими [19, с. 511].

Корупційні діяння, які визначаються через протиправність, показують, що вони не лише суперечать моральним нормам, але й негативно впливають на інтереси держави та суспільства. Протиправність таких діянь передбачає порушення закону, що є основою для їх класифікації як корупційних [36, с. 23].

Караність відіграє ключову роль у визначенні корупційних правопорушень, оскільки лише ті дії, що визнані протиправними та винними, можуть вести до адміністративної відповідальності згідно з законом.

Оглядаючи корупцію як правову категорію, вона повинна сприйматися насамперед через призму юридичних норм. Поняття корупції в різних наукових дисциплінах є багатограним та складним, але загальний підхід полягає у визначенні її як діяльності, що порушує закон, веде до зловживань владою і спрямована на особисті чи чужі інтереси, що веде до правової відповідальності.

Основні характеристики корупційної поведінки включають:

1. Корупція неодмінно пов'язана з діями або бездіяльністю суб'єкта, що має владу впливати на інших осіб.
2. Лише особи, які мають персональні чи делеговані права, можуть вчиняти корупційні акти.
3. Кожен вчинок корупції становить порушення правових норм.
4. Всі корупційні дії здійснюються з явним наміром.
5. Протиправність такої поведінки обумовлюється її підпаданням під юридичні санкції.

1.2 Правові засади протидії корупції

У контексті формулювання антикорупційної політики України набуває ключового значення розроблення комплексної стратегії, тактики та конкретизації дієвих заходів. Загалом, фундаментом ефективної антикорупційної політики є систематизоване ухвалення та імплементація антикорупційного законодавства. Термін "антикорупційне законодавство" об'єднує різноманітні за юридичною міццю нормативні акти, спрямовані на превенцію та контрпротидію корупційним процесам серед державних службовців. Він включає нормативно-правові акти, які мають різний ступінь юридичної ваги, зокрема: закони, постанови Верховної Ради України, акти Президента та Кабінету Міністрів України, а також відомчі акти.

Антикорупційна правова база має охоплювати закони та інші регулятивні документи, які служать фундаментом для формування

спеціалізованих законодавчих рамок, які призначені для ефективної боротьби проти корупції, виявлення та припинення її проявів, а також опису характеристик корупційних правопорушень і визначення покарання за їх вчинення. Це законодавство також встановлює правила для діяльності державних установ та їхніх спеціалізованих відділів, які забезпечують координацію і нагляд у сфері протидії корупції.

До ключових завдань антикорупційного законодавства варто виділити:

1. Обмеження, нейтралізацію або ліквідацію корупційних факторів, запобігання конфлікту інтересів (особистих та службових), правове визначення меж етичної та законної поведінки суб'єктів, відповідальних за корупційні злочини, що робить корупційні вчинки невігідними та ризикованими і спонукає осіб до чесного виконання службових обов'язків;

2. Чітке визначення ознак корупційних правопорушень, передбачення адекватних заходів відповідальності за їх скоєння, ефективне регулювання діяльності державних органів та їх окремих підрозділів, безпосередньо задіяних у протидії корупції.

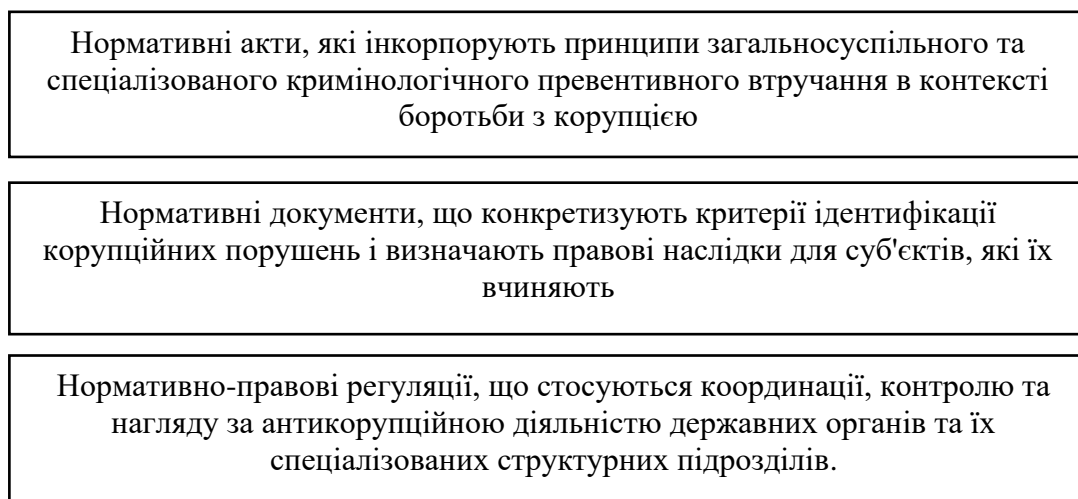

Рис. 1.1 Антикорупційна правова база.

Джерело: Складено автором.

Конституція України включає набір положень, які мають антикорупційне значення. Основоположним є принцип, закріплений у статті 19, який встановлює: Органи державної влади, місцевого самоврядування, а також посадові особи цих органів зобов'язані здійснювати свої повноваження

строго відповідно до основ закону, в рамках наданих їм правомочностей та методами, що прямо передбачені Конституцією та законами України.

Ця стаття у принциповий спосіб окреслює межі законної поведінки для посадовців державних та місцевих органів влади. Вона закладає основу для антикорупційної діяльності, оскільки: 1) чітко визначає, що відповідні особи мають діяти виключно у встановлені законом рамки; 2) підстави, методи дій та повноваження цих осіб визначаються виключно законодавчими актами, що виключає будь-яке інше нормативне втручання. Стаття 19 Конституції України може бути розглянута як ключова антикорупційна правова норма, яка не допускає відступів від законодавчо встановленого порядку діяльності посадових осіб цих органів.

Крім того, інші статті Конституції України встановлюють різні обмеження для осіб, що обіймають певні державні посади, що сприяє запобіганню конфлікту інтересів (статті 42, 78, 103, 120, 127), а також визначають вимоги до їх поведінки, які включають зобов'язання до декларування доходів і майна (стаття 67) та регулювання використання державних коштів (стаття 95). Таким чином, Конституція містить комплекс положень, що виконують антикорупційні функції.

Антикорупційні положення, що стосуються встановлення вимог та обмежень для осіб, наділених повноваженнями виконувати державні функції, регулюють питання несумісності посад. Такі норми закріплені в низці законодавчих документів, включно з Законами України: «Про статус народного депутата України» [68], «Про Вищу раду правосуддя» [50], «Про Національний банк України» [62], «Про Конституційний Суд України» [59], «Про судоустрій і статус суддів» [69], «Про прокуратуру» [64], «Про Національну поліцію» [63], «Про службу в органах місцевого самоврядування» [66], та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [67]. Закон України «Про державну службу» [53] передбачає додаткові антикорупційні заходи, що містять етичні

норми та обмеження для уникнення конфлікту інтересів, а також заборони, спрямовані на запобігання зловживанню службовим становищем.

Закон України «Про запобігання корупції» [56], який був прийнятий 14 жовтня 2014 року під номером 1700-УП, є ключовим документом в антикорупційному правовому регулюванні. Цей закон встановлює основні принципи та механізми для боротьби з корупцією, замінюючи попередній закон «Про запобігання та протидію корупції», який був скасований. Важливо провести аналіз цього акту порівняно зі старим законодавством, щоб краще зрозуміти внесені зміни.

Однією з помітних новел є реформування поняття «близькі особи», що тепер охоплює ширше коло індивідів, засноване не лише на спільному проживанні, але і на наявності сімейних відносин, що робить це визначення більш прозорим та зрозумілим [81, с. 145]. Тепер це визначення точно встановлює, які саме ступені родинних зв'язків відносять осіб до категорії близьких.

Ще однією значною зміною є оновлене регулювання прямого підпорядкування. Відповідно до пункту 2 абзацу 1 частини 1 статті 27 Закону № 1700, тепер дозволяється близьким особам працювати разом, навіть якщо одна з них прямо підпорядкована іншій, при набутті однією з них статусу виборної особи. Ця зміна відходить від попередніх обмежень, які дозволяли таке підпорядкування лише за умови, що обидві особи обіймали виборні посади. Новий закон також скасовує обмеження на працю у прямому підпорядкуванні для осіб, які працюють у юридичних особах публічного права, але не мають статусу державних службовців чи працівників державних органів.

У відповідності до останніх поправок до українського законодавства у рамках Закону «Про запобігання корупції», було впроваджено деталізовану класифікацію конфліктів інтересів, що ділить їх на потенційні та реальні. Під «потенційним конфліктом інтересів» розуміється ситуація, де існує можливість, що особисті інтереси можуть впливати на безпристрасне

виконання офіційних обов'язків. Натомість, «реальний конфлікт інтересів» відбувається, коли особисті інтереси вже впливають на службове рішення або діяльність, порушуючи нейтральність [81].

Окрім того, зазначений закон визначає нову категорію правопорушень, які не мають прямих корупційних ознак, але є підставою для кримінальної чи адміністративної відповідальності. Термін «правопорушення, асоційовані з корупцією», охоплює як активні дії, так і бездіяльність, що розширює коло обставин, що викликають правові наслідки.

Суттєве розширення термінів «неправомірна вигода» включає тепер і нематеріальні, і не грошові вигоди, що значно посилює антикорупційне законодавство. Додатково, були уточнені такі поняття як «дарунок» та «приватний інтерес», забезпечуючи чіткішу нормативну базу для запобігання корупції [81].

Реформа законодавства також торкнулася структури боротьби з корупцією, зокрема, Служба безпеки України втратила відповідні повноваження у зв'язку з реорганізацією. Нові положення визначають ширше коло осіб, які мають обов'язок подавати декларації, що включає не лише обраних осіб, але й інших суб'єктів, визначених законом.

Закон України «Про запобігання корупції» вирізняється своєю структурованістю, логічністю та доступністю тексту, що спрощує сприйняття значного обсягу інформації. Особлива увага в законі приділена процесам створення та функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції, що визначено як виконавчий орган із спеціальним статусом. Розділ II Закону деталізовано висвітлює статус, склад, повноваження, а також гарантії незалежності діяльності членів агентства, охоплюючи з пунктів 4 до 17, де розкривається і фінансове та технічне забезпечення їх роботи [56].

Національне агентство відповідно до статті 11 цього Закону має широкий спектр повноважень, які сприяють антикорупційній діяльності в Україні. До них відносяться здійснення аналізу ситуації з корупцією в країні, оцінка статистичних даних, розробка антикорупційної стратегії та

моніторинг її виконання. Агентство також розробляє нормативні акти, проводить дослідження, що допомагають визначити рівень корупції в державі, та відповідає за ведення Єдиного державного реєстру декларацій посадовців. Крім того, агентство інформує громадськість про свої заходи з запобігання корупції і виконує інші функції, визначені законодавством [56]. Ці функції спрямовані на забезпечення прозорості та підзвітності державних дій, важливі для суспільного контролю та довіри.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає чіткі обмеження щодо використання державного чи комунального майна, а також коштів не в державних інтересах, а в приватних, що є ключовим елементом у запобіганні корупційних діянь. Закон також встановлює заборону на отримання подарунків, безпосередньо чи через третіх осіб, для тих, хто виконує державні чи місцеві управлінські функції, особливо у випадках, коли дарувальник перебуває у підпорядкуванні дарувальника. Проте, існує норма, яка дозволяє підвищення вартості подарунка у випадках, що відповідають загальноприйнятим уявленням про гостинність, що є важливим аспектом культурних взаємодій.

Стаття 67 Закону надає можливість судового оскарження правочинів, укладених з порушенням законодавства через корупційні дії, за ініціативою зацікавлених осіб, громадських об'єднань, прокурора чи Національного агентства. Це сприяє зміцненню правової держави і надає засоби для захисту громадського інтересу в контексті боротьби з корупцією.

Стаття 24 Закону зобов'язує осіб, які мають владні повноваження, відмовитись від будь-яких пропозицій отримання неправомірної вигоди, якщо така пропозиція надходить. Такі особи повинні ідентифікувати пропонуючу сторону, забезпечити наявність свідків, та письмово повідомити про спробу корупції свого керівника чи відповідний спеціалізований орган [56]. Ці заходи покликані забезпечити прозорість та підзвітність у діяльності державних службовців та важливі для зміцнення довіри громадян до органів влади.

Закон України «Про запобігання корупції» встановлює чіткі обмеження щодо поводження з державним або комунальним майном, зокрема забороняє його використання для приватних цілей. Крім того, законодавство накладає обмеження на отримання подарунків державними службовцями та особами місцевого самоврядування, які мають стосунок до виконання владних функцій, забороняючи їх приймати прямо чи через посередників. Водночас передбачено можливість збільшення вартості подарунка в межах прийнятих уявлень про гостинність.

Окрім того, закон забороняє розголошення інформації, яка стала відома особам у зв'язку з виконанням службових обов'язків, і ця заборона не має часових обмежень. Законодавство також регулює питання спільної роботи близьких осіб, особливо виключаючи з цієї заборони осіб, які працюють у сферах освіти, культури, охорони здоров'я, науки та соціального захисту, за винятком деяких випадків. Новела закону змінює положення про обов'язковість перебування обох близьких осіб на виборних посадах для допустимості їх спільної роботи, тепер достатньо, щоб одна з них мала статус виборної особи.

У Розділі V закону детально описані положення, що регулюють конфлікт інтересів, включно з можливістю усунення особи від виконання обов'язків, застосуванням контролю за діяльністю, обмеженням доступу до інформації, зміною обсягу повноважень, а також можливістю переведення або звільнення особи в разі виникнення конфлікту інтересів.

Розділ VI закону зосереджений на етичних правилах поведінки посадовців та державних службовців, встановлюючи вимоги до їх діяльності, такі як дотримання законності, політична нейтральність, компетентність, ефективність та конфіденційність. Закон також вимагає від осіб, уповноважених на виконання функцій держави, утримуватися від виконання незаконних рішень чи доручень та обов'язково повідомляти про такі випадки своїх керівників або Національне агентство [58]. Ці положення служать

забезпеченню відповідності дій державних службовців вищим стандартам доброчесності та законності.

За положеннями статті 45 Закону України "Про запобігання корупції", зазначені в абзаці 1 та підабзацах "а" і "в" абзацу 2 частини першої статті 3, суб'єкти, які відповідають цим критеріям, мають обов'язок щорічно до 1 квітня подавати електронну декларацію про свої доходи за минулий рік. Подання відбувається через офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції відповідно до встановленого Агентством формату. Агентство також гарантує цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій, надаючи можливість копіювати та роздруковувати інформацію з реєстру. Перевірка достовірності декларацій здійснюється протягом 90 днів після їх подання [56].

Закон також передбачає проведення вибіркового моніторингу способу життя декларантів, що дозволяє з'ясувати, чи відповідає їхній рівень життя задекларованим доходам та майну, згідно зі статтею 51 [56].

Закон вводить нововведення щодо спеціальних перевірок, включаючи внесення до Єдиного державного реєстру відомостей про юридичні особи, щодо яких застосовані кримінально-правові заходи, розширюючи колишню практику, що стосувалася лише фізичних осіб. Закон встановлює загальні засади для запобігання корупції у діяльності юридичних осіб, спонукаючи їх до створення власних антикорупційних програм та стандартів.

Особливу увагу Закон приділяє захисту осіб, які повідомляють про порушення антикорупційних норм, визначаючи їх як викривачів. Такий захист викривачів спрямований на забезпечення їхньої безпеки та заохочення до повідомлення про неправомірні дії, які вони вважають незаконними чи загрозливими охоронюваним законом правам [56].

Згідно зі статтею 45 Закону України «Про запобігання корупції», особи, визначені в пункті 1 та підпунктах «а» і «в» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані до 1 квітня кожного року подавати декларацію про доходи за попередній рік. Декларація подається в електронному форматі

через офіційний веб-сайт Національного агентства з питань запобігання корупції, відповідно до форми, встановленої Агентством. Крім того, Національне агентство забезпечує цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій, дозволяючи інформацію з цього реєстру копіювати та роздруковувати. Комплексна перевірка достовірності декларацій проводиться протягом 90 днів з моменту їх подання [56].

Закон також передбачає проведення вибіркового моніторингу способу життя декларантів, що дозволяє з'ясувати, чи відповідає їхній рівень життя задекларованим доходам та майну, згідно зі статтею 51 [56].

Закон вводить нововведення щодо спеціальних перевірок, включаючи внесення до Єдиного державного реєстру відомостей про юридичні особи, щодо яких застосовані кримінально-правові заходи, розширюючи колишню практику, що стосувалася лише фізичних осіб. Закон встановлює загальні засади для запобігання корупції у діяльності юридичних осіб, спонукаючи їх до створення власних антикорупційних програм та стандартів.

Особливу увагу Закон приділяє захисту осіб, які повідомляють про порушення антикорупційних норм, визначаючи їх як викривачів. Такий захист викривачів спрямований на забезпечення їхньої безпеки та заохочення до повідомлення про неправомірні дії, які вони вважають незаконними чи загрозливими охоронюваним законом правам [56].

Регулятивні положення, що стосуються запобігання корупції в соціальному та кримінологічному аспектах, включені не лише в спеціалізовані закони, а й в загальнодержавні нормативні акти. Серед таких актів можна виокремити Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» [57], а також Закон України «Про Національне антикорупційне бюро» [61].

Крім того, законодавство в антикорупційній сфері поділяється залежно від характеру корупційного правопорушення, передбачаючи різні види відповідальності: кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову.

Кримінальні санкції за корупційні порушення визначені у Кримінальному кодексі України. Найменші покарання застосовуються до осіб, які зловживають службовими повноваженнями в приватних юридичних організаціях усіх форм власності. Зокрема, ст. 364-1 КК України стосується штрафів від 150 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів, арешту до 3 місяців, або обмеження волі до 2 років з позбавленням права обіймати певні посади або здійснювати певні види діяльності на аналогічний термін. Кримінальна відповідальність також настає за привласнення або вимагання документів, штампів, печаток, а також їх заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем, з пошкодженням документів (згідно зі ст. 357 КК України - штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів або обмеження волі до 3 років). Найсерйозніші вироки, як визначено в ст. 262 КК України, передбачені за привласнення або викрадення вогнепальної зброї, вибухівки чи радіоактивних матеріалів, включають позбавлення волі від 10 до 15 років з конфіскацією майна. Відповідальність за корупційні злочини охоплює 19 статей Кримінального кодексу і включає штрафи, громадські роботи, арешт, та позбавлення волі з додатковими санкціями, які можуть передбачати конфіскацію майна [27].

Адміністративна відповідальність застосовується внаслідок порушень, прописаних у законодавстві, зокрема у Законі України «Про запобігання корупції». Характеристика таких санкцій полягає у тому, що вони не тільки карають адміністративно, а й накладають дисциплінарні стягнення, а також інші правові негативні наслідки для осіб, визнаних винними у корупційних діях. Адміністративна відповідальність за корупційні діяння також передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення, до якого відносяться порушення обмежень щодо сумісництва (ст. 172-4), порушення правил щодо прийому подарунків (ст. 172-5), порушення фінансового контролю (ст. 172-6), недотримання вимог щодо запобігання конфлікту інтересів (ст. 172-7), незаконне використання інформації (ст. 172-8), невжиття заходів проти корупції (ст. 172-9), порушення законодавства

щодо ставок на спорт (ст. 172-9-1), а також порушення у сфері екологічної оцінки впливу (ст. 172-9-2) [23].

Дисциплінарна відповідальність за корупційні порушення в Україні регулюється через серію законодавчих актів, включно з Законом України "Про державну службу" та Законом України "Про службу в органах місцевого самоврядування", які визначають основи для застосування дисциплінарних санкцій стосовно держслужбовців та працівників місцевого самоврядування, які вчинили корупційні дії.

У контексті антикорупційного законодавства третьої групи розглядаються нормативні документи, що регулюють діяльність державних органів та їхніх підрозділів у боротьбі з корупцією, координації, контролі та нагляду за цією сферою. До цих нормативних актів належать Закон України "Про запобігання корупції", Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", Закон України "Про прокуратуру", Закон України "Про Національну поліцію", та Закон України "Про Службу безпеки України". Ці закони встановлюють правові рамки для дій державних службовців та відповідальність за порушення в контексті протидії корупції в державних інституціях.

У рамках ініціатив України значне місце зайняли процеси ратифікації важливих міжнародних конвенцій, які були офіційно підтримані законодавчими актами Верховної Ради України. Зокрема, слід виділити ратифікацію Конвенції ООН проти корупції, що відбулась 11 грудня 2003 року та була закріплена законом № 251-У від 18 жовтня 2006 року. Аналогічно, Кримінальна конвенція Ради Європи щодо протидії корупції, ратифікована 27 січня 1999 року, отримала правову силу в Україні через закон № 252-У, також від 18 жовтня 2006 року. Не менш важливим є Додатковий протокол до цієї Конвенції, прийнятий 15 травня 2003 року та ратифікований законом № 253-У. Додатково, Цивільна конвенція Ради Європи, прийнята 4 листопада 1999 року та ратифікована за законом № 2476-

ГУ від 16 березня 2005 року, формує основу для цивільно-правової боротьби з корупцією.

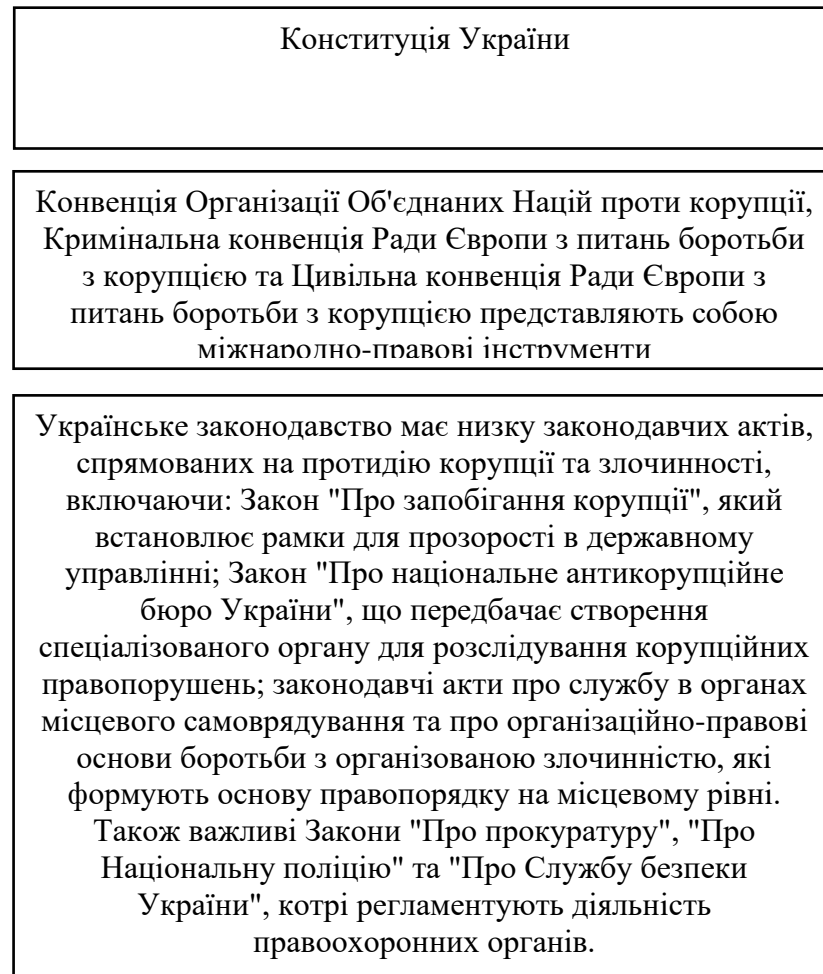

Рис. 1.2 Комплекс нормативно-правових регуляцій для управління відносинами у контексті протидії корупції

Джерело: Складено автором.

У контексті військових дій, зростає критична потреба у посиленні антикорупційних заходів, особливо через внесення важливих змін до національного законодавства. Це стає особливо актуальним у світлі очікуваного масштабного фінансування від міжнародних партнерів для відновлення української економіки та інфраструктури після завершення військових дій. Зауваження про «фінансування» викликає певну тривогу, адже у деяких представників державного апарату це може спонукати до створення офшорних рахунків. З огляду на обмежену ефективність існуючої антикорупційної системи України, яка і в мирний час залишалася

недостатньою, а під час війни ще більше обмежується через перевантаженість правоохоронних органів військовими справами [49], пропозиція законодавчих змін стає невідкладною. Зокрема, проектом Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України в контексті воєнного стану [54] передбачається прирівняння до державної зради випадки набуття активів значною вартістю особами з державних структур під час дії воєнного стану та протягом року після його завершення. Розглянуте покарання за такі корупційні дії включає ув'язнення до 15 років, довічне позбавлення волі, конфіскацію майна та заборону на займання певних посад. Додатково, в рамках Закону від 3 березня 2022 року № 2113-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану» [51] змінились параметри відповідальності за державну зраду та диверсії, встановлюючи підвищені санкції для дій, скоєних під час воєнного стану або збройного конфлікту.

У рамках дії воєнного стану, дії, класифіковані як державна зрада або диверсія, визначаються відповідно до статей 111 та 113 Кримінального кодексу України [27], і мають місце на територіях, де встановлено особливий правовий режим. Цей режим передбачає надзвичайні повноваження для державних органів та військового командування у відповідь на збройну агресію, загрози національній незалежності, територіальній цілісності та потребу в обмеженні конституційних прав для забезпечення державної безпеки.

У сфері міжнародної взаємодії, коли Україна зазнає міжнародного або внутрішнього озброєного тиску, ключове значення набувають заходи, що реалізуються на підставі статей 111 та 113 Кримінального кодексу України. Ці заходи включають в себе вжиття строгих санкцій у відповідь на вчинені дії під час військових конфліктів, що відбуваються як на кордонах держави, так і в середині країни, за підтримки зовнішніх сил. Ефективне реагування на такі дії є критично важливим для збереження національної безпеки, оскільки

це сприяє суворому притягненню до відповідальності осіб, залучених до дій, що класифікуються як державна зрада або диверсії, та перешкоджає таким діям у майбутньому.

В контексті забезпечення гарантованості покарання і кримінальної відповідальності, існує необхідність установлення безумовної заборони на звільнення від відповідальності за злочини проти основоположних інтересів національної безпеки, а також проти міжнародного миру та безпеки, передбачені статтями 109–114-1 та 437–439, додатково частиною 1 статті 442 КК України. Запровадження таких правил в статутні документи є ключовим для зміцнення правових механізмів реагування на кризові ситуації, особливо в умовах воєнного стану.

Введення новацій у рамках законодавчого проєкту, спрямованого на зміни у Кримінальному кодексі України, які передбачають збільшення відповідальності за корупційні правопорушення під час воєнного стану, є цілком виправданими. Ці зміни спрямовані на запобігання неправомірному використанню міжнародної допомоги, що надходить в період конфлікту, та на впровадження заходів стримування, рівнозначних до колабораціонізму з агресором. Згідно з контекстом документа, варто також зазначити законопроект про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції", що регламентує особливості застосування антикорупційних законів у воєнний час [55]. В цьому контексті, протягом воєнного стану тимчасово скасовуються обмеження, встановлені частиною другою статті 23 зазначеного закону, щодо прийняття подарунків, які мають відповідати загальноприйнятим нормам гостинності та мають вартісні обмеження. Зміни дозволяють: 1) приймання грошових коштів, що використовуються строго за призначенням, із належними доказами цього використання; 2) приймання товарів безкоштовно або за значно зниженою ціною, які передаються на власність Збройним Силам України, іншим військовим формуванням чи добровольчим формуванням територіальних громад із наявністю підтвердження їх передачі; 3) отримання товарів у якості благодійних внесків

або гуманітарної допомоги для осіб, що постраждали внаслідок збройного конфлікту, з підтвердженням належного оформлення документів; 4) отримання товарів безкоштовно або за зниженою ціною особами, які проживають у зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, або які були змушені залишити свої домівки через військові дії.

Ці зміни, передбачені в рамках проєкту закону щодо модифікації Кримінального кодексу, мають на меті не тільки запобігання незаконному розподілу міжнародної допомоги, але й ефективне реагування на випадки корупції, які можуть прирівнюватися до дій, що загрожують державній безпеці унікальним чином. Це важливо для забезпечення цілісності та ефективності відновлювальних зусиль країни у воєнний період.

1.3 Причини та умови виникнення корупції в державних органах

Корупція, що пронизує державні органи, має історичні корені, що сягають давнини, коли звичай дарувати подарунки вождям чи священнослужителям вважався способом завоювання їхньої прихильності [38]. Цінні дари не тільки виділяли дарувальника серед інших заявників, але й ставали засобом забезпечення виконання його прохань, що було узвичаєно в первісних суспільствах. У давнину відсутність загального засудження продажності суддів призводила до неправомірного перерозподілу власності та знехтування юридичними процедурами. Вже у 2800 році до нашої ери на глиняних табличках корупція була визначена як хабарництво, що дозволяло чиновникам безкарно зловживати владою на користь особистого збагачення, змушуючи громадян підкорятися складним корупційним схемам. Така практика вимагає від суспільства ефективного правового регулювання, ретельного контролю та застосування покарань, підкріплених громадським осудом.

Щодо правового аспекту, науковці визначають дві основні групи причин корупційних злочинів: об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні

(внутрішні). Об'єктивні причини корелюють із специфікою професійної діяльності, недосконалістю організації службових обов'язків, несприятливими умовами служби та недотриманням принципу невідворотності покарання, що має відповідати законному покаранню за корупційні правопорушення, а також розміру завданої шкоди державі та суспільству [81, с. 110]. Суб'єктивні причини впливають безпосередньо з рівня розвитку та освіти особи, недостатності морально-ділових і вольових якостей, а також нерозуміння належної та справедливої поведінки [81, с. 106]. Також варто зазначити вплив економічної ситуації в країні як додатковий фактор, що сприяє виникненню корупції.

Корупція надає негативний вплив на боротьбу зі злочинністю та стає чинником, що дозволяє зловмисникам уникнути відповідальності, порушує дисципліну та законність серед працівників державних органів [82, с. 483], а також в органах державного управління. Це призводить до пониження моральних цінностей і альтернує мотивацію як посадових осіб, так і громадян, зайнятих у різних сферах суспільного життя [8, с. 141]. Заслугує на увагу дослідження Ф. Реханатіні з Європейської комісії, яке вказує на зростання рівня корупції в державних органах, що мають монополію на послуги і здійснюють часті контакти з бізнесом і громадянами, що спричиняє виникнення масштабних корупційних схем [87, с. 7]. І. Ботнарєнко наголошує на тому, що наявність визначених повноважень, які передбачають сукупність прав та обов'язків державних органів, сприяє виникненню корупційних правопорушень [4, с. 37].

Корупція вартує державі та її громадянам значно, оскільки витрачає обмежені ресурси, які могли б бути використані для фінансування ключових сфер, таких як охорона здоров'я та освіта. Це порушення призначень і заслуг знижує моральний дух колективів, сприяючи демотивації персоналу. Корупція також створює умови, що допомагають терористам та організованим злочинцям здобувати доступ до важливої інформації, ноу-хау, небезпечних матеріалів, технологій та озброєнь. Такі корупційні зв'язки між

оборонними структурами та організованою злочинністю становлять безпосередню загрозу національній безпеці країни [81].

Дослідження динаміки корупції було здійснене шляхом анкетування, де третє питання стосувалося змін у рівні корупції за останні три роки. Експерти розподілили свої відповіді приблизно однаково між варіантами «знизився», «підвищився» та «залишився незмінним», що свідчить про неоднозначність ситуації та різноманітність досвіду серед відповідачів.

У літературних джерелах аналізується, що корупційні злочини, так само як інші форми втручання, обумовлені комплексом причин та умов. В Україні ці причини можна класифікувати наступним чином:

1. Політичні причини зазвичай пов'язані з можливостями, які надаються особам із приватними інтересами через політичні повноваження. Це включає зловживання політичною владою для особистих або групових інтересів.

2. Економічні причини – державні службовці часто володіють повноваженнями в сфері управління економікою, що створює сприятливі умови для корупції, особливо коли заробітна плата низька, а економічна ситуація складна. Це зумовлює стимул для використання свого службового становища для отримання додаткових доходів.

3. Правові причини – неефективність антикорупційної системи та недоліки в антикорупційному регулюванні є значними. Відсутність чіткості у законодавстві, слабе впровадження законів та обмеження у здійсненні правосуддя створюють умови, де корупція може процвітати.

4. Організаційно-управлінські причини – можливість прийняття рішень на власний розсуд, часта зміна посад серед державних службовців, а також використання особистих контактів для вирішення службових питань сприяють розповсюдженню корупції. Ці процеси ведуть до неформальних мереж влади, що підривають офіційні механізми управління.

5. Соціально-психологічні причини – низький рівень громадянської свідомості, а також менталітет, який сприймає корупцію як звичний спосіб

вирішення проблем, є важливим чинником. Спотворене усвідомлення того, що можна отримати бажаний результат без значних зусиль і часу, веде до виправдання корупційних дій.

Розуміння цих причин важливе для розробки ефективних стратегій боротьби з корупцією, які повинні включати як посилення законодавчих рамок, так і зміну суспільних норм і вартостей.

На основі проведеного аналізу можна сформулювати такі висновки щодо основних причин корупції в органах державної влади. Передусім, значну роль відіграє недостатність заходів відповідальності за посадові правопорушення, що призводить до безкарності та стимулює повторення корупційних дій. Економічні фактори, такі як низький рівень заробітної плати та недостатньо розвинені механізми реалізації соціальних гарантій, створюють сприятливі умови для корупції, оскільки працівники шукають альтернативні способи покращення свого матеріального становища. Також слід відмітити низьку правову культуру та слабкість або відсутність ефективного громадського контролю, які ускладнюють виявлення та протидію корупційним діям.

З огляду на викладене, необхідною є розробка та впровадження комплексних заходів, спрямованих на усунення обставин, які сприяють корупції. Серед таких заходів мають бути:

- підвищення рівня відповідальності за вчинення корупційних діянь через законодавчі ініціативи та реформи;
- поліпшення механізмів контролю громадськості та сприяння прозорості діяльності державних органів;
- покращення соціальних гарантій та системи оплати праці для державних службовців, щоб зменшити їхню залежність від корупційних доходів;
- виховання правової культури серед громадян з акцентом на неприйнятність корупції як норми поведінки.

Висновки до розділу 1

На основі аналізу наукових підходів до визначення і класифікації корупції можна висвітлити ключові аспекти цього соціального явища, яке має глибоке правове, соціальне та економічне коріння в сучасному українському суспільстві. Корупція являє собою зловживання публічними повноваженнями на користь особистих або групових інтересів, що є протиправною діяльністю і веде до серйозних соціально-економічних та правових наслідків.

По-перше, корупція значно підриває ефективність державного управління, сприяє недовірі громадськості до владних інституцій та загострює соціальні проблеми через дестабілізацію економічних та правових структур. По-друге, існує потреба в посиленні законодавчих та контрольних механізмів для ефективної боротьби з корупцією, насамперед через розробку та впровадження чітких антикорупційних стратегій, які включають у себе як покарання за корупційні діяння, так і превентивні заходи.

На основі аналізу антикорупційного законодавства України можна констатувати, що це законодавство є комплексним і багатограним, оскільки охоплює ряд нормативно-правових актів, що визначають правову основу для протидії корупції. Важливими нормативно-правовими документами є Закон України «Про запобігання корупції», ряд законів, які регулюють статус та діяльність органів державного управління та службовців, а також Кримінальний кодекс України, що встановлює кримінальну відповідальність за корупційні діяння.

Закон України «Про запобігання корупції» є ключовим документом, що визначає фундаментальні принципи та механізми протидії корупції, включаючи виявлення, аналіз та реагування на корупційні процеси. Цей закон разом із Конституцією України, яка містить антикорупційні положення в статтях 19, 67, 95, серед інших, створює юридичну основу для законної поведінки державних службовців.

Окрім того, інші важливі закони, такі як «Про державну службу», «Про статус народного депутата України», «Про Вищу раду правосуддя», та «Про судоустрій і статус суддів», встановлюють чіткі рамки для діяльності посадових осіб і відповідальності за корупційні діяння.

Корупція в державних органах є комплексною та багатогранною проблемою, яка має як історичні, так і сучасні корені. Історично укорінене розуміння корупції як норми, що включає дарування цінних подарунків важливим особам для забезпечення особистої вигоди, еволюціонувало в сучасні корупційні схеми, що пронизують структури державної влади. Серед об'єктивних причин виникнення корупції слід виділити несприятливі умови служби та недосконалість законодавчих та організаційних структур, які не забезпечують ефективного контролю та покарання за вчинення корупційних діянь. Суб'єктивні причини корупції зумовлені низьким рівнем правової свідомості та освіти серед держслужбовців, що веде до непорозуміння належної поведінки та прийняття недозволених дій за норму.

Загальна економічна ситуація в країні, низькі зарплати серед державних службовців, і відсутність суворих механізмів відповідальності створюють сприятливі умови для виникнення і поширення корупції. Це призводить до розмивання моральних цінностей, зниження мотивації працівників та загалом підриває ефективність державних органів.

Запобігання корупції вимагає комплексного підходу, що включає посилення правової бази, зміцнення інституційних механізмів контролю, підвищення професійних стандартів серед державних службовців та розвиток громадського суспільства з активною участю громадян у моніторингу діяльності державних органів. Важливим є також формування культури неприйняття корупції на всіх рівнях суспільства та в усіх сферах державної діяльності.

РОЗДІЛ 2 КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ

2.1 Оцінювання результативності застосування заходів проти корупції виконавчими органами влади

Згідно з чинним законодавством, антикорупційна політика в Україні реалізується згідно з нормами, які ратифіковані парламентом країни — Верховною Радою України, яка займається наглядовою діяльністю у цій сфері. Завдання з організації та контролю над цими процесами довірено Кабінету Міністрів України, який виконує свої функції, опираючись на закони та інші регулятивні документи. Архітектура державного управління в контексті корупції поділяється на три рівні: вищий (парламентсько-президентський), центральний і місцевий.

На верхньому рівні відповідальність покладена на Верховну Раду України (у тому числі на Комітет із запобігання та протидії корупції), Президента України та Кабінет Міністрів. Склад центрального рівня формують:

- Національна рада з питань антикорупційної політики;
- Національна поліція України та Служба безпеки України;
- Державне бюро розслідувань і Вищий антикорупційний суд;
- Національне агентство з питань запобігання корупції;
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура;
- Національне антикорупційне бюро;
- Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними з корупційних та інших злочинів;
- Інші спеціалізовані структури з антикорупційними повноваженнями.

Національна рада з питань антикорупційної політики виступає як консультативно-дорадчий орган при Президенті України, діючи на підставі Конституції України, національних законів, указів Президента, актів

Кабінету Міністрів та інших законодавчих актів. Нормативну базу цього органу створює також Положення про Національну раду, затверджене Указом Президента України № 808/2014 від 14 жовтня 2014 року [52].

Ключові завдання Національної ради включають в себе наступні напрямки діяльності:

1. Розробка та представлення Президенту України пропозицій для формування, оновлення та вдосконалення національної стратегії боротьби з корупцією;
2. Проведення всебічного аналізу стану антикорупційних заходів в Україні, оцінка ефективності впровадження антикорупційних стратегій та ініціатив;
3. Формування узагальнених рекомендацій для Президента України, які забезпечать кращу координацію та взаємодію між всіма заінтересованими сторонами в антикорупційних процесах;
4. Аналіз поточних досягнень та сприяння в реалізації рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) та інших провідних міжнародних інституцій;
5. Підтримка розробки наукових та методологічних підходів у сфері запобігання та боротьби з корупцією.

Національна поліція України функціонує на підставі законодавчого акта "Про Національну поліцію" від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Згідно зі статтею 26 цього закону, поліція відповідає за створення та актуалізацію баз даних, що є частиною єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України. Ці бази включають дані про реєстрацію кримінальних та адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, осіб, що вчинили ці дії, та результати їх розгляду в судах [63].

Служба безпеки України діє згідно із законом "Про Службу безпеки України" від 25 березня 1992 року № 2229-XII. Згідно із статтею 2 цього закону, основними завданнями Служби є запобігання, виявлення,

припинення та розкриття злочинів проти миру та безпеки людства, тероризму, корупції, організованої злочинності в управлінні та економіці, а також інших дій, що становлять пряму загрозу важливим державним інтересам України [65].

Відповідно до положень закону України "Про Державне бюро розслідувань", прийнятого 12 листопада 2015 року під номером 794-VIII, Державне бюро розслідувань України виконує свою діяльність. Закон визначає, що серед ключових завдань Бюро є запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених певними категоріями державних службовців, суддів та правоохоронців, які описані в статті 5 цього законодавчого акта. Це стосується, зокрема, злочинів, скоєних службовими особами, включно з тими, які мають високий рівень відповідальності, визначені у Законі України "Про державну службу", та службовими особами Національного антикорупційного бюро України [52].

Також, згідно із законом від 7 червня 2018 року під номером 2447-VIII, діяльність Вищого антикорупційного суду України спрямована на забезпечення правосуддя в боротьбі з корупцією. Закон наголошує, що місія суду полягає у застосуванні визначених законом принципів і процедур для захисту прав осіб, суспільства і держави, контролю за досудовим розслідуванням корупційних злочинів та дотриманням прав і свобод у кримінальному процесі [53].

Національне агентство з питань запобігання корупції, засноване відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року та рішення Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року, є виконавчим органом зі спеціальним статусом. Його основні функції включають аналітичну діяльність для розробки антикорупційної стратегії та програм, контроль за дотриманням законодавства, а також підтримку осіб, що викривають корупційні діяння, забезпечуючи їх захист.

На підставі наказу Генерального прокурора України, датованого 12 квітня 2016 року під номером 149, було затверджено положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру в структурі Генеральної прокуратури України, що надає їй статус департаменту [64]. Цей підрозділ підпорядковується безпосередньо заступнику Генерального прокурора, який є керівником зазначеної Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Прокуратура виконує свої функції в рамках Конституції України, законів "Про прокуратуру", кримінального та кримінально-процесуального кодексів України, а також інших відповідних законодавчих актів та внутрішніх регламентів.

Законодавчі та функціональні обов'язки Спеціалізованої антикорупційної прокуратури включають:

- забезпечення дотримання законності в ході оперативно-розшукової діяльності та досудових розслідувань, що здійснюються Національним антикорупційним бюро України;
- реєстрацію, розгляд заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та своєчасне внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- забезпечення об'єктивного і неупередженого розслідування злочинів, здійснюваних Національним антикорупційним бюро, та оскарження неправомірних судових рішень;
- представлення державного обвинувачення у кримінальних процесах, розслідуваних Національним антикорупційним бюро;
- забезпечення компенсації збитків, спричинених кримінальними правопорушеннями, у рамках своєї компетенції;
- здійснення представництва інтересів держави або громадян у судах з питань, що стосуються корупції та пов'язаних злочинів, згідно з нормами закону «Про прокуратуру»;
- виконання міжнародних зобов'язань, передбачених міжнародними угодами України [64].

Також, важливо зазначити, що Національне антикорупційне бюро України було створене відповідно до закону від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII, з метою протидії корупції серед вищих державних службовців [61].

Згідно із статтею 24 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України", фінансування цього органу здійснюється виключно через державний бюджет України, а використання інших джерел фінансування обмежене, за винятком випадків, що дозволяються міжнародними угодами чи проектами міжнародної технічної допомоги [61]. Таке законодавче обмеження може створювати вразливість для фінансової стабільності відомства у разі змін у бюджетних асигнуваннях, що зумовлені коливаннями економічної ситуації країни. Закон не встановлює мінімальний гарантований рівень фінансування ані мінімальну заробітну плату для співробітників бюро, що може ставити під загрозу їхню фінансову забезпеченість.

У науковому дискурсі існують зауваження щодо термінології, використаної в статті 1 цього закону, де терміни "попередження" та "запобігання" можуть вважатися надмірно синонімічними, що може призводити до юридичної невизначеності. Крім того, розмитість між "розслідуванням" та "розкриттям" злочинів відображається в недостатньо чіткому розмежуванні цих понять, порівняно з деталізацією, яка викладена в Кримінально-процесуальному кодексі України [61]. Це спричиняє необхідність додаткових законодавчих уточнень для поліпшення правозастосування.

Створення Національного антикорупційного бюро регулюється частиною третьою статті 1 вказаного закону, який надає ці повноваження Президенту України. Водночас, положення пунктів 9, 9-1, та 9-2 статті 116 Конституції України передбачають, що управління, координація та ліквідація інших центральних органів виконавчої влади входить до компетенції Кабінету Міністрів України, що може створювати потенційний правовий конфлікт [61].

Також, законодавство детально регулює процеси призначення та звільнення керівництва бюро, забезпечення їхніх прав та обов'язків, а також фінансового і матеріально-технічного забезпечення. Проте, наукові огляди вказують на потребу вдосконалення цих положень з огляду на міжнародні стандарти, які стосуються спеціалізованих антикорупційних органів, щоб забезпечити більшу ефективність та незалежність їх діяльності.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними в результаті корупційних та інших протиправних дій, займає статус центрального органу виконавчої влади з особливим мандатом. Цей орган діє на основі законодавчих рамок, встановлених Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», зокрема статтею 2 цього закону [60]. Згідно із законом, Агентство відповідає за формування та реалізацію національної політики у сфері ідентифікації та локалізації активів, які можуть бути предметом арешту в рамках кримінальних проваджень, та управління конфіскованими чи арештованими активами в кримінальному процесі.

Основні функції Агентства охоплюють широкий спектр дій, включно із:

1. Аналізом статистичних даних і інформації, що стосуються процесів виявлення та розшуку активів.
2. Розробкою пропозицій і проектів для формування державної політики у сфері управління активами.
3. Здійсненням заходів для ефективного виявлення, розшуку та оцінки активів на запит відповідальних осіб або інституцій.
4. Організацією процесів оцінки, обліку та управління активами.
5. Веденням Єдиного державного реєстру активів, що підлягають арешту в контексті кримінальних справ.
6. Співпрацею з міжнародними організаціями та іноземними державами у контексті виявлення, розшуку та управління активами.

7. Представництвом інтересів України у міжнародних судових інстанціях з питань повернення активів.

8. Наданням методичної, консультативної та роз'яснювальної допомоги учасникам процесу, що включає слідчих, детективів, прокурорів та суддів.

9. Виконанням інших функцій, прямо передбачених законодавством [60].

Ефективність цього комплексного підходу до управління активами, здобутими в результаті корупційних дій, залежить від системної координації всіх гілок влади та активної участі громадських інститутів, що в сукупності сприяє глибокому викоріненню корупції в державі.

2.2. Аналіз корупційних діянь в Україні

Імідж України на міжнародній арені відіграє ключову роль у формуванні економічних, політичних, та соціальних векторів розвитку країни. Сприятливий імідж нації є критичним для встановлення партнерських зв'язків та приваблення інвестицій, що сприяє загальному добробуту громадян [14, с. 12]. Згідно з даними міжнародної організації Transparency International, корупція в Україні залишається на високому рівні з 1995 року, що негативно позначається на її міжнародному іміджі [73].

Корупційні процеси в Україні мають глибокі коріння, що сягають часів радянської епохи, коли регуляторна невизначеність і економічні спроби на шляху до громадянського суспільства сприяли розвитку корупції. Досвід світових країн свідчить, що доступність достовірної інформації про корупцію дозволяє формувати ефективні антикорупційні стратегії, що знижують її рівень [29, с. 35].

У сучасній Україні корупція являє собою засіб контролю індивіда над соціальним середовищем, що надає стабільності та відчуття впевненості,

особливо в контексті власності та можливостей професійного зростання [29, с. 35].

Дослідження В.М. Соловйова та Б.Л. Розвадовського підкреслює, що однією з проблем судової системи України є вплив та спроби підкупу з боку державних структур, що посилюється через фінансову та матеріальну залежність судів від держави, що впливає на їх рішення стосовно оплати праці та соціальних гарантій [76, с. 29-37].

Згідно з дослідженням Transparency International «Індекс сприйняття корупції» за 2020 рік, Україна отримала 33 бали з 100 можливих, посівши 117 місце з 180 країн, тоді як у 2019 році зайняла 120 місце, а в 2018 році – 130 місце зі здобутими 30 балами.

Корупція також розширює свої масштаби у недержавних установах, що знижує їх ефективність. Вчені виявили зв'язок між ВВП на душу населення і рівнем корупції. Внутрішня оцінка корупції в державі вказує на значну віддаленість від її подолання. Зазначимо, що особливо велика кількість корупційних злочинів спостерігається в охороні здоров'я та в бюджетній сфері, що фінансуються з державного бюджету.

Розповсюдження корупції викликає економічні проблеми, такі як лобіювання інтересів великого капіталу на державному рівні, тиск на середній бізнес та формування монополій за участю адміністративних ресурсів. У нашому дослідженні ми неодноразово наголошували, що тіньова економіка призводить до зниження податкових надходжень, соціальних проблем та недосконалих ринкових механізмів. Корупція, зокрема, активно проявляється при розподілі бюджетних коштів, що веде до неефективності їх використання. Аналогічні проблеми існують і в США, Японії та Західній Європі, де, за статистикою, 40% всіх корупційних діянь відбувається в контексті державних закупівель [31, с. 179].

У процесі державних закупівель часто укладаються угоди на умовах, які є не вигідними для держави, із штучно завищеними цінами на товари, роботи та послуги, що не кореспондують із поточними ринковими

стандартами. Тендери здійснюються в умовах відсутності прозорості, де окремі чиновники, наділені відповідними повноваженнями, можуть впливати на визначення переможців, що призводить до прийняття несправедливих рішень. Виконання робіт, які були предметом тендеру, часто супроводжується порушенням існуючих норм та низькою якістю. Експерти Світового банку вказують на те, що погіршення інвестиційного клімату має вплив також на валовий внутрішній продукт.

Дослідження показують, що країни з низьким рівнем життя зазвичай є більш схильними до корупції порівняно з країнами з розвинутою економікою.

При розробці антикорупційних програм необхідно враховувати загальну стратегію України, підвищувати рівень соціальної справедливості та стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу.

Основні причини зниження ефективності запобігання корупційним діям включають:

- генеральну політичну ситуацію в країні, інерцію політичного протистояння;
- тісну взаємодію бізнесу і влади;
- недоліки у структурі організації влади на конституційному рівні;
- недостатній рівень політичної волі з боку вищих державних інститутів;
- недосконалість законодавства;
- слабкості у системі державних інститутів, що займаються боротьбою з корупцією;
- корупція серед правоохоронних та судових органів;
- обмежені можливості інститутів громадянського суспільства впливати на державну політику;
- низький рівень політичної культури серед державної та політичної еліти.

На даному етапі розвитку наша держава зіткнулася з критичними проблемами, які загрожують її суверенітету та територіальній цілісності. Однією з найбільших внутрішніх загроз є корумпованість вищого чиновницького апарату, що в поєднанні з зовнішнім тиском на незалежність України, створює серйозні виклики для держави. Ефективне подолання корупції є критично важливим для демонстрації міцності влади та забезпечення стабільності країни. Важливість активної участі кожного громадянина в антикорупційних заходах не може бути переоцінена, адже як історичний досвід показує, корупція значно ускладнює роботу державних органів та гальмує розвиток країни, створюючи враження відсутності доброчесності серед чиновників, що підриває міжнародний імідж України [15, с. 234].

Темпи та обсяги поширення корупції свідчать, що дії уряду в цьому напрямку не приносять відчутних результатів, а спроби очистити владу зазвичай залишаються лише формальними, без реальних змін. Це демонструє низьку ефективність існуючих антикорупційних заходів. Через низький рівень правової культури, багато громадян вважають, що не здатні вплинути на ситуацію, а відсутність потужних антикорупційних неурядових організацій лише поглиблює проблему. Чинне законодавство не містить чіткого механізму подолання корупції, що залишає ініціативу переважно на окремих свідомих громадянах [2, с. 379]. Подальша активізація громадського контролю за діяльністю антикорупційних органів є ключовою для зміцнення влади та відновлення довіри до державних інститутів.

Корупція в Україні має системний та функціональний характер, оскільки багато політичних та економічних рішень приймаються шляхом корупційних втручань. Однією з особливостей національної політичної культури стало публічне визнання масової корупції у виступах державних діячів, які одночасно сповільнюють прийняття антикорупційних законів. Загальновідомо, що політики часто обговорюють корупційні схеми на телебаченні, вказуючи на винуватців, але такі дискусії зазвичай не

призводять до реальних дій. Проблема корупції стала обов'язковим пунктом передвиборчих програм кандидатів у депутати, проте після приходу до влади вони часто продовжують корупційну практику, лобіюючи особисті інтереси [79].

За визначенням організації Transparency International, корупція розуміється як "зловживання наданими повноваженнями для отримання приватної вигоди". Це визначення включає три ключові елементи: зловживання повноваженнями; надання повноважень у приватному чи публічному секторі; та зловживання цими повноваженнями для отримання особистої вигоди, яка може стосуватися не тільки особи, яка зловживає, а й її родини чи друзів. В українському контексті цей останній аспект особливо актуальний, оскільки корупція має тенденцію до швидкого розвитку [79].

Згідно зі Звітом про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2020 рік [17], однією з ключових завдань агентства є моніторинг та контроль за дотриманням законодавства щодо етичної поведінки, вирішення конфліктів інтересів, а також контроль за дотриманням встановлених обмежень у діяльності державних службовців та осіб, прирівняних до них, для ефективного запобігання корупційним порушенням.

На засіданні парламенту України 02 жовтня 2019 року було ухвалено Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції". Закон передбачав значні зміни в структурі управління Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК), зокрема, перехід від колегіальної моделі до моделі одноосібного управління. Ці зміни лягли в основу «перезавантаження» агентства.

Згідно зі змінами до Закону України «Про запобігання корупції», введеними наприкінці 2019 року, кожні два роки здійснюється зовнішня незалежна оцінка ефективності діяльності НАЗК. Методологія та критерії для такої оцінки були встановлені постановою Кабінету Міністрів України № 458

від 20 травня 2020 року. Перша така оцінка відбулася в січні 2022 року і включала аналіз діяльності Агентства за два попередні роки.

Протягом 2023 року НАЗК активно проводило моніторинг та періодичний аналіз критеріїв ефективності різних напрямків своєї діяльності. На основі цих аналізів відповідна комісія здійснювала оцінку ефективності Агентства. Результати, здобуті НАЗК у 2023 році, показали, що агентство досягло в середньому 88% визначених критеріїв ефективності у всіх напрямках своєї діяльності.

Значним досягненням Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) у 2023 році стало затвердження нової антикорупційної стратегії, яка ґрунтується на комплексному аналізі стану корупції в Україні, результатів виконання попередніх антикорупційних програм, а також з урахуванням міжнародних зобов'язань України в цій сфері. Основою для розробки стратегії послужили дані соціологічного дослідження, проведеного компанією Info Sapiens за ініціативою Європейського Союзу (EUACI), що включало 2516 інтерв'ю з громадянами, 1093 інтерв'ю з представниками бізнесу, та 98 з експертами на тему «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність».

З 2020 року НАЗК встановило постійний моніторинг законодавчого процесу, який включає в себе аналіз законопроектів, потенційно важливих для антикорупційної політики та державної антикорупційної діяльності. В результаті аналізу було підготовлено 39 висновків по зареєстрованих законопроектах у Верховній Раді.

Іншим важливим аспектом діяльності НАЗК є проведення перевірок декларацій чиновників згідно з новим Порядком, введеним у травні 2020 року. Загалом розпочато перевірку 1 006 декларацій, з яких перевірено 446. Процес повної перевірки декларацій було призупинено через рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, що стало значним ударом по здійсненню антикорупційних заходів.

У 2023 році значущим досягненням Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) стало затвердження нової антикорупційної стратегії, розробленої на основі детального аналізу корупційної ситуації в Україні та оцінки результативності попередніх антикорупційних ініціатив. Стратегія також враховує міжнародні зобов'язання України у сфері боротьби з корупцією. Важливим внеском у розробку стратегії стало дослідження, проведене соціологічною компанією Info Sapiens у рамках ініціативи Європейського Союзу (EUACI), яке включало опитування громадян, представників бізнесу та експертів, що дозволило глибше зрозуміти проблематику корупції в країні.

У 2023 році НАЗК активно моніторило законодавчий процес, аналізуючи законопроекти, що могли вплинути на державну антикорупційну політику. Загалом було підготовлено 39 висновків щодо реєстрації відповідних законопроектів у Верховній Раді. Під час перевірки декларацій було виявлено порушення у 131 декларації, з яких 97 мали ознаки кримінальних правопорушень, на суму 497 млн грн. Ці випадки були передані НАЗК до правоохоронних органів для подальшого реагування.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) продовжило активно викривати корупційні злочини. Наприкінці року було повідомлено про підозру 201 особі, що свідчить про зростання кількості виявлених фактів корупції порівняно з попередніми роками. Нацбюро активно займалося розслідуваннями в сферах з високим рівнем корупції, зокрема в енергетичному комплексі та серед високопосадовців. Наприклад, було розкрито схему компанії «Аркона Газ-Енергія», яка не сплатила 196,8 млн грн за отримання спеціальних дозволів на користування надрами.

Відповідно до аналізу Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) за 2023 рік, було проведено моніторинг та періодичний аналіз стану виконання встановлених критеріїв в різних напрямках діяльності Агентства. Цей аналіз використовуватиметься відповідною Комісією для

оцінювання ефективності роботи агентства. За даними звіту, середній показник досягнення критеріїв ефективності у всіх напрямках склав 88%.

Одним з найважливіших досягнень НАЗК у 2023 році стало затвердження нової антикорупційної стратегії. Ця стратегія ґрунтується на результатах дослідження корупційної ситуації в Україні та оцінки ефективності реалізації попередніх політик у цій сфері. Окрім того, стратегія враховує міжнародні зобов'язання України у сфері запобігання та боротьби з корупцією.

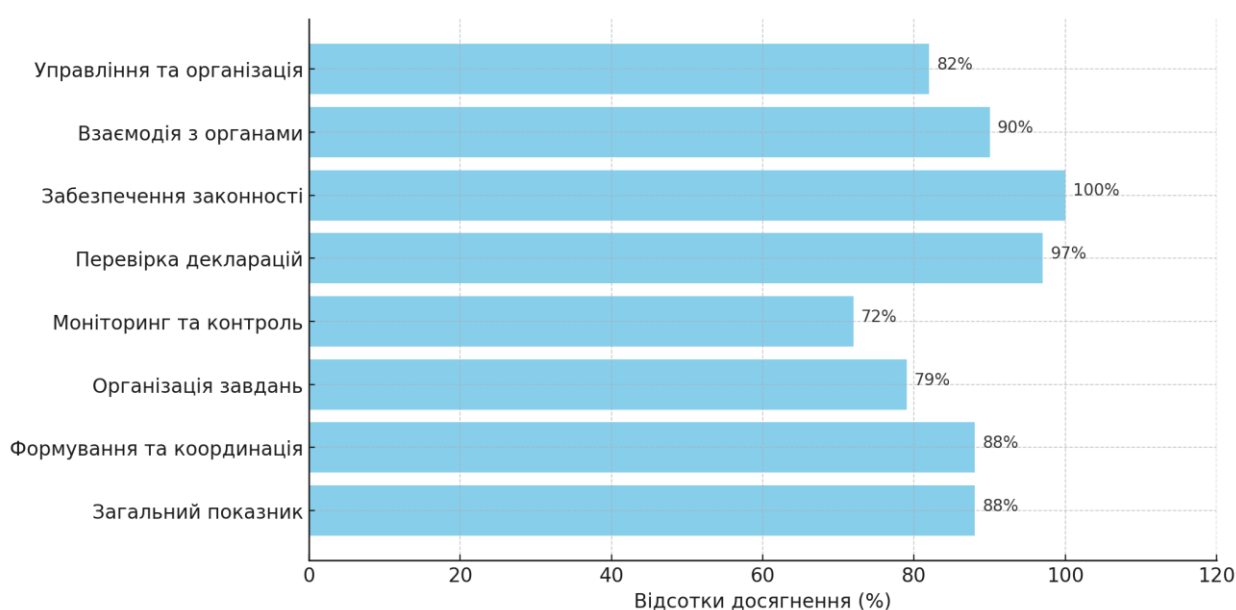

Рис. 2.1 Результати роботи НАЗК у 2023 році

Такі звіти є важливим інструментом для оцінювання прогресу в антикорупційній діяльності та формування наступних кроків у вдосконаленні антикорупційної політики на національному рівні.

Ефективна робота НАБУ та САП у боротьбі з корупцією в урядових колах, незважаючи на системний опір, сприяла зміцненню правової держави та підвищенню довіри до антикорупційних органів в Україні.

Впродовж 2023 року Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) демонструвало значну активність у боротьбі з корупційними діями, що призводили до значних збитків державним та місцевим бюджетам. Одним із прикладів таких дій є розкриття схеми зловживань у морському торговому

порту «Південний», де було встановлено збитки на суму понад 47 млн грн. Також було успішно завершено розслідування спроби незаконного заволодіння коштами АТ «Укрзалізниця» при організації продажу квитків на «Бориспільський експрес», чому було запобігнуто завдяки оперативним заходам НАБУ.

У контексті місцевої корупції, ситуація в Одесі стала особливо виразною, де посадовці міської ради спричинили збитки територіальній громаді на суму 131 млн грн. Інший випадок стосувався посадовців Міністерства оборони, які підозрюються у завданні збитків державі у розмірі 37 млн грн під час облаштування військового полігону «Широкий лан».

Діяльність НАБУ та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) протягом року характеризувалася нарощуванням потенціалу у розслідуванні корупції, зокрема, через взаємодію з міжнародними партнерами, як у випадку з польськими правоохоронними органами [17]. Це дозволило викрити масштабні міжнародні корупційні схеми, що стало унікальним досвідом для України.

У 2023 році Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) досягли небувалих успіхів у відшкодуванні збитків, заподіяних корупційними діями. Загальна сума відшкодування склала 1,14 млрд грн, тоді як загальний економічний вплив їхньої діяльності перевищив 1,9 млрд грн, що свідчить про високу ефективність реалізованих антикорупційних ініціатив.

Протягом другої половини 2022 року до державного бюджету України було перераховано майже 51 млн грн. Ці кошти включали 50 млн грн, відшкодованих колишнім народним депутатом України, визначеним слідством як організатор схеми з привласнення активів Національної гвардії України на суму понад 81,64 млн грн. Крім того, майже 1 млн грн було відшкодовано колишнім в.о. генерального директора ДП «Лісогосподарський інноваційно-аналітичний центр» за незаконне розподілення премій серед співробітників.

Значну роль у запобіганні розкраданню державних ресурсів відіграли заходи НАБУ та САП. Наприклад, у липні 2022 року, спільними зусиллями з новим керівництвом АТ «Об'єднана гірничо-хімічна компанія», вони запобігли нелегальному експорту 1 845 тонн рутилового концентрату вартістю 52 млн грн, забезпечивши арешт цінностей в межах досудового розслідування.

У 2021 році агентствам вдалося запобігти втратам ресурсів держпідприємств на загальну суму понад 800 млн грн. Окрему увагу було приділено справам зловживань в АТ «Укрнафта», що зумовило повернення втрачених коштів. В результаті, у 2021 році компанії було відшкодовано 895 млн грн, з яких 290 млн грн повернуто у другій половині року. Додатково, 750 тис. грн було відшкодовано Бердянській філії ДП «Адміністрація морських портів України» у другому півріччі 2022 року за неотримане обладнання.

Детективи НАБУ активно працюють над відновленням повного ланцюга фінансових транзакцій у офшорних юрисдикціях та встановленням зв'язків між українськими чиновниками та закордонними компаніями. У рамках міжнародного правового співробітництва було направлено 75 запитів до 27 країн, з них 607 запитів було відправлено до п'яти країн з найбільшою кількістю запитів – Кіпр, Латвія, Швейцарія, Об'єднані Арабські Емірати та Чехія, з яких 114 були відправлені у першій половині 2022 року.

У сучасних умовах корупція в Україні досягла масштабів, які становлять загрозу національній безпеці, вимагаючи невідкладного реформування силового сектору та правоохоронних структур. Такі заходи є необхідними для забезпечення ефективної антикорупційної діяльності, яка має бути ініційована на найвищому державному рівні з активною підтримкою громадськості [33, с. 145]. Корупція має латентний характер, що ускладнює виявлення причин її поширення та аналіз характеристик її розвитку в міжнародному контексті [78]. Аналіз сфер впливу корупції

виявляє її проникнення в такі області, як військова, гуманітарна, бізнес та політико-правові відносини, де особливо помітним є її вплив на комерційні інтереси під час розподілу ресурсів, видачі ліцензій та проведення тендерів.

У сфері протидії корупції в Україні сформовано специфічний антикорупційний механізм, який охоплює функціональний підхід до регулювання діяльності державних органів. У рамках цього механізму інтегровано функціонують різні інститути державної влади, зокрема вищі органи державного управління, Служба безпеки України, судова система, окремі міністерства (Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ тощо), а також новостворені центральні органи виконавчої влади та правоохоронні структури.

Ключовим чинником у контексті детінізації національної економіки, особливо з огляду на перспективу євроінтеграції України, є розробка та впровадження ефективної антикорупційної політики. В умовах загострення суспільно-політичних викликів та зростання військово-економічних загроз тіньова економіка (див. табл. 2.1) разом із корупцією становлять серйозну загрозу для економічної безпеки країни. Ці явища негативно впливають на функціонування ринкових інститутів, що призводить до конфліктів між суб'єктами господарювання та державними структурами.

Такі процеси генерують високий рівень інвестиційних ризиків, погіршують якість людського капіталу та сприяють збільшенню трансакційних витрат. У зв'язку з цим виявлення причин і напрямів тінізації економіки та розробка стратегічної антикорупційної політики є одними з найактуальніших завдань економічної науки й управління.

На нашу думку, тіньова економіка та корупція мають тісний взаємозв'язок, що формує своєрідне "порочне коло". Тіньова економіка створює фінансову базу для корупції, тоді як корупція забезпечує механізми підтримки функціонування тіньових економічних відносин. Такий взаємозв'язок потребує системного підходу до його розриву та ліквідації.

Таблиця 2.1 Комплексна оцінка рівня тінізації економіки України та тенденції змін реального ВВП

Період	Рівень тіньової економіки (% від офіційного ВВП)	Зміна реального ВВП (% до попереднього року)
2017	36	3.0
2018	33	4.8
2019	32	-0.5
2020	37	-7.0
2021	39	-3.2
2022	36	1.1
2023	34	2.8
2024	35	3.5

Джерело: за даними Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) здійснює важливу роль у розкритті та розслідуванні складних корупційних схем, включаючи взаємодію з іноземними юридичними особами, які часто використовуються для відмивання коштів, виведених за межі України. Значну частину цієї роботи складає міжнародне правове співробітництво, яке в першій половині 2022 року здійснило понад сто міжнародних правових запитів до країн, таких як Кіпр, Латвія, Швейцарія, Об'єднані Арабські Емірати та Чехія, підтверджуючи глобальну мережу корупційних зв'язків [78, с. 145].

Загалом, корупція істотно впливає на різноманітні сфери життя, становлячи серйозний ризик для стабільності і прозорості державних інститутів.

2.3. Міжнародні принципи у сфері превенції корупції

Аналіз міжнародних практик у сфері протидії корупції виявляє посилення впливу корупційних феноменів на національну безпеку та демократичні процеси у багатьох країнах, що негативно позначається на всіх

аспектах життя суспільства. У сучасних умовах кримінальні елементи модернізували свої методи нелегальної діяльності, орієнтуючись на контроль над економічно привабливими секторами, залучаючи до своїх корупційних схем державних службовців і прагнучи проникнути в управлінські структури для реалізації приватних інтересів. Багато кримінальних організацій мають міжрегіональні та міжнародні зв'язки.

Основними факторами розповсюдження корупції є, з одного боку, зростання бідності, загострення криміногенної ситуації, великі рівні нерівності у розподілі доходів і відсутність соціального захисту в деяких регіонах. З іншого боку — розвиток економічного потенціалу та збільшення фінансових потоків через залучення іноземних інвестицій в інших регіонах. Корупція особливо глибоко укорінилась у багатьох країнах Центральної та Східної Європи, а також у пострадянських державах, які переживають економічну та соціальну трансформацію [10].

Успішні стратегії протистояння корупції включають забезпечення відкритості та прозорості управлінських структур, чіткість процедур прийняття рішень на державному рівні, а також ефективні механізми громадського контролю, що охоплюють свободу слова та незалежність мас-медіа.

У розвинутих державах особливу увагу приділяють не лише боротьбі з окремими випадками корупції, але й усуненню їхніх причин, за допомогою правових систем, які відзначаються наявністю спеціалізованих принципів попередження правопорушень.

Розширена взаємодія держав на міжнародному рівні є фундаментом для ефективної боротьби з корупцією, особливо через участь у програмах, ініційованих такими організаціями, як ООН, Рада Європи, Інтерпол, МВФ, і Світовий банк. Визнані міжнародні принципи протидії корупції, прийняті багатьма країнами, включають такі ключові документи, як Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією та Конвенція ООН проти корупції, мають за мету забезпечення

ефективних правових засобів для захисту осіб, постраждалих від корупційних дій, включаючи можливість відшкодування шкоди [86].

Усвідомлюючи критичну необхідність розробки та втілення спільної кримінальної стратегії, спрямованої на захист суспільства від корупційних загроз, держави-члени Ради Європи підписали "Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією", яка увійшла в силу для України 1 березня 2010 року після ратифікації 18 жовтня 2006 року [28]. Документ стверджує, що корупція є загрозою для правопорядку, демократичних цінностей, прав людини, спотворює управління, чесність, соціальну справедливість, обмежує конкуренцію, гальмує економічний розвиток і підриває стабільність демократичних інститутів та моральні основи суспільства.

З іншого боку, "Конвенція ООН проти корупції", підписана 31 жовтня 2003 року та набравши чинності для України 1 січня 2010 року, ставить за мету ефективніше запобігання корупції, зміцнення міжнародної співпраці та технічної підтримки в цій сфері, а також підтримання глобальних зусиль з повернення активів [23].

Стаття 8 Конвенції ООН вимагає від держав-учасниць заохочення непідкупності, чесності та відповідальності серед державних службовців, реалізацію кодексів поведінки, сприяння чесному виконанню державних обов'язків, створення механізмів для повідомлення про корупційні дії та вимогу про декларацію фінансових інтересів, що можуть викликати конфлікт інтересів.

Конвенція також окреслює основні аспекти міжнародної співпраці у боротьбі з корупцією, включаючи екстрадицію осіб, причетних до корупційних злочинів, взаємну правову допомогу, спільні розслідування, застосування спеціальних методик розслідування, зусилля по поверненню активів, а також інші форми міждержавної взаємодії [23].

Окремо слід виокремити Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 року, яке визначає комплексну антикорупційну політику ЄС, основні засади протидії корупції, а також Рамкове рішення Ради ЄС № 568 від 22

липня 2003 року, спрямоване на боротьбу з корупцією у приватному секторі, вводячи дефініції активної та пасивної корупції та встановлюючи санкції для порушників.

Створена в травні 1999 року в рамках Ради Європи "Група країн проти корупції" (GRECO) виконує функції аналізу рівня корупції серед держав-членів, ідентифікації потенційних вразливостей у національних антикорупційних механізмах, підтримки впровадження необхідних законодавчих та інституційних реформ і забезпечення дотримання зобов'язань, прийнятих в рамках антикорупційних програм Ради Європи. Державна політика у сфері боротьби з корупцією базується на напрямках, спрямованих на усунення передумов для корупції: зменшення обсягів державного регулювання економічних і соціальних процесів, впровадження механізмів для участі трудових колективів у контролі над виконанням антикорупційного законодавства, оптимізація системи оподаткування, зниження податкового тиску на підприємців, спрощення процедур стягнення податків, застосування фіксованих платежів, виявлення і заборона монопольних проявів, а також стимулювання природної конкуренції [23]. Протягом останніх років світові лідери ініціювали розробку і впровадження національних антикорупційних стратегій, які означають системний підхід до створення умов і механізмів для обмеження корупції. Міжнародні правові інструменти довгий час обмежувалися лише частковим згадуванням попередження корупції, але значна увага до цього питання була приділена у 2003 році у Статті 5 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC). Тут визначено наступні положення: розробка та реалізація координованої та ефективної антикорупційної політики, підтримка участі громадськості, забезпечення верховенства права, прозорості, належного управління державними справами і державною власністю, та підзвітності, розробка та впровадження практик для запобігання корупції, періодична оцінка ефективності законодавчих і адміністративних заходів у боротьбі з корупцією, а також співпраця між

країнами-учасницями та відповідними міжнародними і регіональними організаціями для розвитку антикорупційних ініціатив [12].

Розглядаючи світовий досвід у сфері політичного документування, можна відзначити, що формат політичних документів (стратегій) сформувався протягом багатьох десятиліть їхнього розроблення та імплементації. В залежності від встановлених цілей, ці документи можуть мати форму базових декларацій намірів або бути викладеними у вигляді детально розроблених документів з конкретними завданнями. Базові декларації часто використовуються для досягнення політичних цілей і зазвичай не призводять до практичних результатів, на відміну від документів, що містять чітко визначені плани дій, структура яких відображає зміст політичних документів.

Щодо антикорупційної політики, вона може значно відрізнятись в різних країнах за кількома параметрами:

- інституції, що відповідають за розробку чи модифікацію політичних документів, можуть охоплювати недержавні організації, експертні групи з різних гілок влади (зазвичай виконавчої), міждисциплінарні групи фахівців з державного і приватного секторів, а також представників політичних партій;
- інституції, відповідальні за прийняття політики, можуть включати уряд чи парламент;
- інституції, які займаються імплементацією політики, можуть мати різноманітні повноваження, від координації до накладення санкцій;
- основні цілі політики можуть охоплювати правоохоронні, превентивні заходи чи їх комбінацію;
- напрями політики можуть включати правоохоронну діяльність, профілактику, освіту, підвищення обізнаності, або їх комбінації;
- сектори реалізації політики можуть обмежуватися лише державним сектором або включати різні або всі сектори суспільства;
- участь громадянського суспільства у розробці та впровадженні політики також варіюється.

Європейські держави почали формувати власні антикорупційні політики задовго до прийняття Конвенції ООН проти корупції, що призвело до значної різноманітності у змісті та якості цих політик. Відразу після ухвалення Конвенції у серпні 2006 року, не менше ніж 22 європейські країни розробили та ухвалили свої антикорупційні політики. У деяких країнах, як наприклад у Болгарії, громадянське суспільство було основним ініціатором цих процесів. Оцінюючи впровадження цих політик, Група держав проти корупції (GRECO) виявила, що деякі країни, включаючи Болгарію, Фінляндію, Грецію, Нідерланди, Норвегію, Польщу, Португалію, Словенію, Іспанію та США, ще не мали повноцінної державної стратегії боротьби з корупцією. З часом, країни як Болгарія, Польща та Словенія розробили і ухвалили власні стратегії, виконавши свої міжнародні зобов'язання. ГРЕКО також висунуло рекомендації щодо удосконалення існуючих стратегій з метою досягнення більшої відповідності міжнародним стандартам і практикам [31].

У міжнародному контексті інститути громадянського суспільства займають ключову позицію в нагляді за діяльністю владних структур, особливо акцентуючи на важливості антикорупційної боротьби серед громадян та їх асоціацій, які вважають корупцію неприйнятним явищем у своїй культурі та менталітеті. Масові засоби інформації відіграють вирішальну роль у протидії зловживанням влади, активно висвітлюючи інциденти корупції та надаючи платформу для громадського діалогу. Важливим аспектом ефективності антикорупційних зусиль є існування сильного опозиційного тиску, що здійснює контроль над діями уряду, сприяючи не лише демократії, але й забезпечуючи легітимність та відповідальність влади.

Національні підходи до боротьби з корупцією варіюються залежно від унікальних культурних, історичних, та соціоекономічних чинників кожної країни. Незважаючи на те, що корупція є глобальним соціальним явищем, яке існує у всіх країнах, ефективність заходів проти неї різниться. Держави, які

досягли значних успіхів у цій галузі, включаючи Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сінгапур, та інші, розробили комплексні системи, що включають розгалужену правову базу та активну участь громадськості у моніторингу дій влади.

Наприклад, Фінляндія як член Європейського Союзу активно інтегрує нормативні документи ЄС, що стосуються боротьби з організованою злочинністю та корупцією. В контексті України, з урахуванням високого рівня корупції, критично важливим є адаптація та імплементація європейських законів у національне законодавство. Основним принципом у цьому процесі є гармонізація національного законодавства із європейськими стандартами, ефективний контроль за дотриманням цих стандартів, а також забезпечення прав громадян і держави, які були порушені.

Висновки до розділу 2

На підставі глибокого аналізу структури та механізмів функціонування антикорупційних інституцій у системі державної влади України можна встановити, що країна застосувала інтегрований підхід до протидії корупції. Створення таких інституцій, як Національне антикорупційне бюро України, Вищий антикорупційний суд та Спеціалізована антикорупційна прокуратура, підкреслює рішучість уряду у боротьбі з корупцією. Ці ентитети відіграють ключову роль у виявленні, розслідуванні та судовому переслідуванні корупційних злочинів, а також у формуванні та впровадженні антикорупційної політики.

Втім, академічний аналіз і критичний огляд окремих аспектів діяльності та законодавчої підтримки цих інституцій виявляють певні недоліки та потенційні ризики. Проблеми, як-от фінансування антикорупційних органів, призначення їхніх керівників, а також недостатня прозорість деяких процедур, можуть підривати ефективність запроваджених антикорупційних заходів. Крім того, існуюча правова невизначеність та

потреба у подальших законодавчих реформах ставлять під питання здатність держави досягнути стабільних і позитивних результатів у цій сфері.

Враховуючи вищезазначене, для підвищення ефективності реалізації антикорупційних заходів рекомендується провести ретельний перегляд існуючих законодавчих актів, забезпечити адекватне фінансування антикорупційних органів та посилити координацію між ними. Також важливим є забезпечення незалежності антикорупційних органів від політичного впливу та залучення громадськості до моніторингу та оцінки діяльності цих структур.

Враховуючи здійснене дослідження, корупція в Україні продовжує бути значним викликом, який зачіпає всі рівні управління та сектори економіки. З історичної перспективи, коріння цієї проблеми сягають радянського періоду, проте сучасні масштаби та вплив корупції особливо помітні в державних закупівлях та судовій системі. Результати індексу сприйняття корупції, опубліковані Transparency International, свідчать про високий рівень корупції, що негативно впливає на міжнародний імідж країни та її економічний розвиток.

Зусилля Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) та Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) в боротьбі з корупцією засвідчують певні досягнення, зокрема через моніторинг діяльності держслужбовців і проведення реформ. Втім, необхідність у подальших глибинних системних змінах і зміцненні правової держави в Україні залишається актуальною.

Значний вплив корупції на соціальну справедливість, інвестиційний клімат та ефективність громадського управління потребує розробки та впровадження всеохоплюючих антикорупційних програм, які включатимуть прозорість, контроль, та активну участь громадянського суспільства. Це важливо для подолання корупційних схем на всіх рівнях та підвищення міжнародного іміджу України як надійного партнера.

На основі дослідження міжнародного досвіду боротьби з корупцією, можна стверджувати, що корупція є глобальною проблемою, яка має істотний вплив на національну безпеку, демократичний розвиток та соціально-економічне становище країн. Зростання масштабів корупції, зокрема у високоприбуткових секторах економіки, вимагає ефективних міжнародних стандартів та співпраці.

Міжнародна спільнота визнає важливість прозорості управління, ефективного громадського контролю, свободи слова та незалежності мас-медіа як основних засобів протидії корупції. Наприклад, європейські та глобальні конвенції визначають правові рамки, які сприяють зниженню корупційних ризиків та підвищують ефективність антикорупційних заходів.

Зокрема, Конвенція ООН проти корупції та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи покладають основу для боротьби з корупцією на національному та міжнародному рівнях. Ці документи акцентують на необхідності запобігання корупції через законодавчі та адміністративні заходи, які забезпечують відшкодування шкоди, запобігають інтересів.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

3.1 Державна антикорупційна стратегія України

Сучасна конфігурація антикорупційних інституцій, які мають різний правовий статус, не кореспондує з міжнародними стандартами, особливо з точки зору спеціалізації та автономності. Частину функцій, притаманних антикорупційній політиці, фактично не забезпечує жодна державна установа [44, с. 98-101]. Також відзначається відсутність стратегічної взаємодії між владними структурами та громадськістю, що є стандартом на міжнародному рівні. Для забезпечення ефективності у впровадженні національної антикорупційної стратегії акцентується на створенні оперативної та результативної системи ухвалення рішень, яка мала б базуватися на достовірному аналізі корупційних інцидентів та на залученні громадськості до процесу протидії корупції. Обговорюються ключові напрямки дій для ліквідації існуючих дисфункцій, включаючи закріплення на законодавчому рівні принципів організації та діяльності антикорупційних органів; розробку постанови Кабінету Міністрів України про затвердження методики оцінювання рівня корупції відповідно до міжнародних стандартів, зокрема тих, що встановлені ООН; залучення громадськості до оцінювання корупційних ризиків у різних секторах; організація щорічних парламентських слухань з метою обговорення національного звіту про заходи протидії корупції; забезпечення дотримання міжнародних стандартів у взаємодії між владою та громадськістю під час прийняття рішень в антикорупційній сфері [26, с. 31–36].

Законопроект структуровано відповідно до окремих положень, які охоплюють проблематику, цілі та методики вирішення цих питань. Розділ під назвою «Запобігання корупції» містить низку пунктів, які спрямовані на протидію корупційним процесам у державних структурах, включаючи представницькі органи влади, формування інтегрованої публічної служби,

підвищення прозорості у діяльності виконавчих органів, оптимізацію процесів державних закупівель, удосконалення судової системи та органів кримінальної юстиції, підвищення прозорості у приватному секторі та забезпечення доступу до інформації. Для підвищення прозорості та зменшення корупційних ризиків у представницьких органах влади, українське законодавство передбачає реалізацію важливих ініціатив, зокрема створення чітких та прозорих механізмів фінансування політичних партій та виборчих кампаній. Ці заходи включають: проведення антикорупційної експертизи виборчого законодавства з метою його адаптації до європейських стандартів, включаючи рекомендації Венеціанської комісії; прийняття законодавства, яке відповідає рекомендаціям Групи держав проти корупції (GRECO) щодо обмежень та прозорості фінансування політичних партій та виборчих кампаній. В рамках удосконалення законодавства України щодо політичного фінансування, передбачається впровадження наступних заходів:

- стандартизація норм фінансування виборчих кампаній, що регулюються національним законодавством;
- запровадження механізму прямого державного фінансування політичних партій на основі виборчих результатів, включаючи фінансування партій, які не мають представництва у парламенті, та компенсацію витрат на виборчі кампанії тим партіям, що подолали виборчий поріг;
- встановлення прозорості у фінансуванні партій через систематичну подачу та публікацію звітів, які детально ілюструють фінансові прибутки, витрати та зобов'язання;
- регулювання прийняття пожертв та дарунків, встановлення лімітів на їх розміри;
- оформлення структури та формату річних звітів політичних партій, забезпечення адекватного обліку доходів, витрат, боргів та активів, подання консолідованих звітів;
- впровадження незалежного аудиту фінансової звітності партій із залученням сертифікованих аудиторів;

- створення ефективної системи моніторингу за дотриманням норм фінансування політичних партій та виборчих кампаній, розслідування порушень та притягнення винних до відповідальності, визначення відповідного державного органу, що відповідає міжнародним стандартам незалежності та ефективності;

- встановлення ефективних та адекватних санкцій за порушення законодавства щодо фінансування політичної діяльності.

Додатково передбачається прийняття законодавства, що регулює механізми запобігання конфлікту інтересів серед виборних посадових осіб, що включає визначення потенційних форм конфлікту інтересів, правила їх запобігання, а також поведінку у випадку виникнення такого конфлікту. Заплановано створення інституційного механізму для моніторингу дотримання законодавства про конфлікт інтересів та впровадження пропорційних та стримуючих санкцій за його порушення.

Також пропонується законодавче врегулювання правових засад лобіювання, включаючи нормування лобіювання як легального демократичного шляху взаємодії між громадськістю та державою, визначення законних форм та методів лобіювання, створення законодавчих перепон для корупції у правотворчій діяльності, захист суб'єктів правотворення від неправомірного впливу, забезпечення прозорості інформації про осіб та інтереси, які лобіюються, створення ефективних механізмів контролю за діяльністю лобістів та введення юридичної відповідальності для учасників лобістських правовідносин.

Для зміцнення громадського контролю над прийняттям рішень виборними особами передбачається введення механізму попереднього громадського обговорення суспільно важливих рішень, заснованого на кращих вітчизняних та світових практиках[44, с. 101].

Розробка системи доброчесної та професійної публічної служби, яка відповідала б міжнародним стандартам і передовому світовому досвіду, вимагає втілення низки заходів, таких як:

1. Законодавче забезпечення імплементації ефективних інструментів для виявлення та запобігання конфліктам інтересів, а також декларування майна, доходів, витрат і фінансових зобов'язань держслужбовцями. До заходів належать:

- розробка правових механізмів для регулювання ситуацій, що можуть призводити до конфлікту інтересів;
- введення можливості подання декларацій у режимі реального часу;
- переосмислення критеріїв декларування витрат для ідентифікації потенційних конфліктів інтересів;
- створення єдиної відкритої електронної бази декларацій;
- заснування незалежного контрольного органу з достатніми повноваженнями для моніторингу дотримання законодавства, а також забезпечення достовірності декларацій;
- впровадження пропорційних та стримуючих санкцій за порушення законодавчих норм щодо запобігання конфліктам інтересів та декларування.

2. Визначення обов'язків для спеціально уповноваженого органу з питань запобігання корупції, які включають:

- моніторинг дотримання етичних стандартів і вирішення практичних недоліків;
- забезпечення регулярного навчання службовців з етики та антикорупційних вимог;
- впровадження систематичного підвищення кваліфікації державних службовців через електронну систему оцінки знань.

3. Законодавче регулювання захисту осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення, включаючи:

- зобов'язання до повідомлення про корупційні дії та захист викривачів;
- створення внутрішніх та зовнішніх каналів для звітування;
- розробка системи захисту викривачів від утисків;
- стимуляція повідомлень про корупцію;

- покладення на спеціально уповноважений орган обов'язків з моніторингу застосування закону і вжиття відповідних заходів, зокрема запровадження санкцій за приховування фактів корупції;

- організація національних інформаційних кампаній для роз'яснення закону і проведення навчань.

4. Прийняття закону про проведення перевірок публічних службовців на доброчесність з чіткими правилами та процедурами, а також гарантіями законності та контролю.

5. Реформування системи оплати праці публічних службовців, з метою збільшення посадових окладів відповідно до рівня оплати у приватному секторі, ліквідація або обмеження премій, що виплачуються на розсуд керівництва, та скасування необґрунтованих пільг і переваг.

Розвиток національної стратегії боротьби з корупцією, що охоплює кримінальні аспекти корупції, включає комплекс заходів:

1) Збільшення санкцій для фізичних осіб та юридичних суб'єктів, причетних до корупції, з можливістю застосування позбавлення волі, що сприятиме зміцненню міжнародних правових зв'язків України, відповідно до статутів Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією.

2) Встановлення юрисдикції над корупційними злочинами, скоєними за кордоном громадянами України або в співучасті з іноземцями.

3) Розширення правової відповідальності за корупційні дії в секторі приватного бізнесу.

4) Введення чітких визначень для пропозицій і обіцянок щодо неправомірної вигоди, сприяючи покращенню ефективності юридичної практики.

5) Запровадження спеціальної конфіскації для корупційних злочинів у приватному і державному секторах.

6) Реалізація зовнішнього контролю за деклараціями публічних службовців, що здійснюється податковими органами.

7) Впровадження адміністративних та дисциплінарних наслідків за подання неправдивих декларацій.

8) Підсилення заходів захисту для осіб, що повідомляють про корупцію, включно з передачею обов'язку доказування від викривача до відповідача, можливість анонімного інформування через спеціалізовані канали, та зобов'язання для державних установ створювати процедури прийому та обробки звітів про корупцію.

9) Мінімізація корупції в корпоративному секторі, включаючи вимоги для компаній розробити та втілити антикорупційні політики і процедури, а також встановлення відповідальності за неефективність заходів, що призвели до корупційних порушень.

Соціологічні дослідження вказують на високий рівень схильності населення до корупційних дій, тому залучення громадськості є критично важливим для ефективної інформації та активізації громадської реакції на корупцію. В цьому контексті, пропонується низка заходів для підвищення правової освіти, детального роз'яснення норм антикорупційного законодавства, організації громадських заходів для відображення правильної поведінки у ситуаціях, що містять корупційні ризики, та протидії суспільній апатії до корупції [3].

Для досягнення цілей в області антикорупційної політики, критично важливим є розробка та прийняття Національної програми, яка повинна чітко відображати ключові напрямки антикорупційної політики України в період дії відповідної стратегії. Програма має інкорпорувати детальний перелік ініціатив, об'єми фінансування, джерела коштів, передбачені результати, метрики ефективності, часові рамки для виконання, осіб, відповідальних за виконання, а також залучених партнерів.

Цілісне виконання визначених завдань сприятиме посиленню ключових аспектів реформи проти корупції в Україні, включаючи:

- розроблення та реалізація всеохоплюючої національної антикорупційної політики, заснованої на детальному аналізі корупційних тенденцій і

стимулюючих їх факторів, а також на впровадженні системного моніторингу і координації зусиль через незалежні органи з активною участю громадськості;

- зниження ризиків корупції в законодавчій сфері з посиленням механізмів громадського контролю;

- створення дієвих механізмів для протидії корупції, управлінню конфліктами інтересів та порушенням етичних стандартів, а також забезпечення додержання принципів доброчесності державними та місцевими посадовцями через створення спеціалізованих агентств;

- покращення результативності судової влади та кримінально-правової системи у виявленні та покаранні корупціонерів, забезпечення ефективної діяльності Національного антикорупційного бюро;

- сприяння елімінації корупційних практик у бізнес-секторі та впровадження політики нульової толерантності до корупції серед комерційних структур;

- розширення можливостей для громадськості у доступі до інформації, що має суспільне значення;

- виховання у громадськості стійких антикорупційних настроїв і зміцнення довіри до державних інститутів;

- виконання зобов'язань перед міжнародними організаціями, згідно з Конвенцією ООН проти корупції, діяльністю Групи держав проти корупції (GRECO) та іншими міжнародними антикорупційними ініціативами.

Завдяки цим ініціативам Україна планує створити робустану законодавчу та інституційну основу для запобігання корупції, впроваджуючи передові міжнародні практики та залучаючи громадськість до активної участі у процесах формування суспільної думки проти корупції.

3.2 Вдосконалення інструментарію протидії корупційним проявам

Корупція як соціальне явище, яке пронизує всі рівні суспільного життя, завдає суттєвої шкоди національній безпеці країни, підриває довіру до владних

інституцій, знищує віру в справедливість і верховенство права, що є фундаментом для будь-якого демократичного суспільства. В зв'язку з цим виникає нагальна потреба в розробці та імплементації якісних механізмів протидії корупції, які б могли ефективно протистояти цьому «корозійному» явищу. Існуючі дослідження вказують на значність впровадження міжнародного досвіду у сфері боротьби з корупцією, пропонуючи заходи не тільки кримінального та адміністративного характеру, але й такі, що зобов'язують до повного відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої корупційними діями [2, с. 380].

Зазначимо, що основною передумовою поширення корупції є кризовий стан багатьох галузей економіки України, недостатньо завершені реформи та систематична корупція на всіх рівнях. Базовим документом, що визначає напрямки державної антикорупційної політики, є антикорупційна стратегія України.

«Механізм протидії корупції» можна визначити як систему цілеспрямованих заходів, які здійснюються державними службовцями, правоохоронними органами та представниками громадянського суспільства з метою захисту конституційних прав і свобод людини, закріплення демократичних цінностей, виховання у населення неприйняття корупційних проявів, а також запобігання та покарання за корупційні дії у державно-владних відносинах [14, с. 122].

Проаналізуємо класифікацію механізмів протидії корупції, запропоновану С. С. Серьогіним [75, с. 134-140]. Особливу увагу зосередимо на суспільно-громадянському механізмі, який передбачає активізацію участі громадськості в процесах виявлення та подолання корупції.

У контексті формування ефективних механізмів протидії корупції, ключовими агентами змін мають стати медійні структури, організації громадянського сектору, територіальні утворення та активні громадяни. Основними напрямками є етико-психологічний — зміна суспільних наративів та ментальних установок, які спрямовані на засудження корупційних вчинків

замість їхнього виправдання. Серед зазначених учасників цього процесу вирізняються Міністерство освіти і Міністерство культури, а також множина неурядових організацій. В контексті інституційно-адміністративного напрямку задекларовано зниження корупційних загроз через реорганізацію управлінських функцій на різних рівнях державної адміністрації, де основні ролі відіграють Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні та регіональні виконавчі органи. Економічно-соціальний вектор націлений на забезпечення сталого розвитку національної економіки та соціальної структури, з активним включенням Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки та місцевого самоврядування. Політико-правовий аспект полягає у виявленні та суспільному осуді суб'єктів корупційної діяльності, що документально зафіксовано в наукових джерелах [83, с. 19-23]. Враховуючи гостроту проблеми корупції, необхідно скоординувати зусилля усіх гілок влади та громадських інститутів для створення всебічного механізму боротьби з цим руйнівним явищем. Наступним кроком стане детальний розгляд інструментів реалізації вищезазначених механізмів у життєдіяльності суспільства.

У рамках інституційного підходу до антикорупційної діяльності виділяються два основних рівні: публічно-муніципальний та публічно-державний. На публічно-муніципальному рівні аналізується впровадження антикорупційних заходів місцевими органами влади та іншими муніципальними структурами. Другий рівень, публічно-державний, охоплює діяльність центральних державних органів, що мають антикорупційні повноваження, та інституції громадянського суспільства на національному рівні. Ці інститути формують внутрішньодержавний механізм запобігання корупції [83].

У контексті дослідження механізмів протидії корупції, заслуговує уваги класифікація, запропонована Е. Молдованом, яка включає:

- Каральний механізм, метою якого є створення ефективної системи протидії корупції, за якої кожен акт корупції призводить до неминучих правових та соціальних наслідків для винних;
- Організаційно-правовий механізм, який передбачає законодавче регулювання діяльності державних органів та реформування структур, щоб уникнути дублювання функцій;
- Адаптаційний механізм, орієнтований на гармонізацію структури державної служби з рекомендаціями та стандартами Європейського Союзу;
- Правовий механізм, спрямований на удосконалення процесів атестації державних службовців і розробку нормативно-правової бази для їх проведення;
- Превентивний механізм, метою якого є ідентифікація та усунення причин виникнення корупції;
- Соціально-економічний механізм, який прагне створити умови, за яких чесна і законна діяльність на державній службі стане престижною і гідно оплачуваною [40].

До інших категорій механізмів протидії корупції належать етично-психологічні та політичні. Політичні механізми спрямовані на зменшення впливу корупції на виборчий процес, вирішення проблеми прозорості виборчих процедур та фінансування. Важливим аспектом є запобігання можливості шантажу політиків після виборів, що може призвести до прийняття корупційних рішень, суперечливих інтересам громадян [8]. Визначення передумов корупції важливе для вибору стратегій і тактик національної антикорупційної політики [2].

Згідно з поглядами Е. Молдавана, існує кілька фундаментальних механізмів, що сприяють реалізації концептуальних заходів у практичному аспекті:

1. Політичний механізм передбачає розробку чіткої антикорупційної політики та об'єднання зусиль усіх політичних сил для досягнення загальної мети – ерадикації корупції;

2. Економічний механізм включає раціональне врахування видатків, призначених на фінансування антикорупційних ініціатив за рамками Конвенції, а також активне залучення коштів від міжнародних організацій;

3. Кадровий механізм зосереджується на ангажуванні спеціалістів з психології, соціології та PR для реалізації антикорупційних заходів [43].

Основою для успішного впровадження державної політики у сфері протидії корупції є дотримання ключових принципів, серед яких:

- Верховенство права – будь-які дії з боку держави чи громадськості мають базуватися на Конституції України, чинних нормативно-правових актах, а також міжнародних угодах, ратифікованих Україною;

- Взаємодія влади та громадянського суспільства – співпраця та синергія всіх сторін є вирішальними для ефективної боротьби з корупцією;

- Прозорість використання бюджетних коштів на антикорупційні ініціативи – чітке та цільове використання фінансових ресурсів, з обов'язковим звітуванням та наслідками за їх неналежне використання, що знижує ризики корупції;

- Доступність інформації про заходи протидії корупції — постійне інформування громадськості через ЗМІ та інші канали сприяє прозорості процесів і залучає громадян до контролю за діяльністю влади [32, с. 117–124].

На завершальному етапі необхідно визнати, що застосування механізмів протидії корупції має бути комплексним, враховуючи соціально-економічні, правові, каральні та організаційно-правові аспекти, аби забезпечити всеосяжний та результативний підхід у вирішенні цієї глобальної проблеми [16]. Підтримання системності та структурованості у методах боротьби з корупцією є передумовою її ефективного викорінення. Імперативом є впровадження інтегрованого механізму превенції корупції, який включає залучення ЗМІ, громадськості через низку громадських організацій, судових та правоохоронних органів, органів законодавчої та виконавчої влади, а також Президента України як гаранта державності [5, с. 205].

У контексті розробки антикорупційних заходів необхідно ґрунтуватися на Антикорупційній стратегії України, документі, що визначає основні напрями антикорупційної політики держави [83, с. 33]. Запровадження механізмів, які довели свою ефективність у розвинених країнах, має стати ключовим у зміцненні протидії корупції в Україні [18, с. 72]. Рішуча політична воля вищого керівництва держави, що відображається через особистісну інтегритетність та порядність, має стати основою для подолання корупції.

Одним із фундаментальних засобів у цій боротьбі є розуміння політичною та управлінською елітою, що лише один закон, навіть досконалий, не може розв'язати проблему корупції без інших комплексних заходів, зокрема політичних, економічних, соціальних, культурних та етичних [31, с. 175–181]. У цьому аспекті важливу роль можуть відіграти структури громадянського суспільства у посиленні контролю за діяльністю владних структур та підвищенні правосвідомості населення.

Також зазначимо, що корупція є притаманною кожному суспільству і кожній державі, але її негативні наслідки особливо виразні у країнах, що перебувають у перехідному періоді. З метою ефективної боротьби з корупцією слід застосувати досвід країн, які успішно реалізували антикорупційні стратегії, що може бути використано для вдосконалення вітчизняної системи управління та розробки нормативно-правових актів.

Запобігання корупції в системі державного управління вимагає комплексного підходу, що включає заходи з попередження, виявлення, припинення правопорушень, усунення їх наслідків та покарання винних осіб. Такі заходи мають бути засновані на принципах законності, гласності, невідворотності покарання, відновлення порушених прав та відшкодування збитків громадянам і державі, спричинених корупційними діями [2]. Проте В. Котванов підкреслює, що Україні не слід сліпо копіювати західні методи боротьби з корупцією, оскільки в українських реаліях чиновники часто не мотивовані належно виконувати свої обов'язки через нечітко визначені норми та відповідальності [24, с. 143–151].

Адаптація міжнародного досвіду повинна враховувати національні особливості. Серед пріоритетів для України має бути:

- Розвиток антикорупційної освіти для підвищення громадянської свідомості;
- Залучення громадських організацій до контролю за діяльністю публічних органів, їх участь у наглядових та дорадчих радах;
- Приоритизація превентивних заходів над репресивними, з метою створення системи невідворотності покарання;
- Легалізація лобізму для зниження корупціогенних ризиків у представницьких органах;
- Впровадження антикорупційних приймалень, прямих телефонних ліній, використання інтернет-ресурсів для оперативного реагування на повідомлення про корупційні дії.

Ці заходи дозволять створити ефективну систему боротьби з корупцією, яка буде відповідати міжнародним стандартам, але водночас адаптована до українського контексту.

Для удосконалення механізмів запобігання корупції в системі державного управління, розроблено кілька стратегічних напрямів:

1. Антикорупційна освіта – запровадження та реалізація освітніх програм спрямованих на формування високої громадянської свідомості, а також поширення в суспільстві неприйняття корупції як виразно негативного явища.
2. Роль громадянського суспільства – забезпечення активної участі громадянських інституцій у процесах управління та контролю за діяльністю публічної влади через їх обов'язкове включення до складу наглядових та дорадчих рад.
3. Пріоритет превентивних заходів – надання переваги превентивним та стимулюючим заходам над репресивними, паралельно підвищуючи інституційну незалежність та рівень професіоналізму співробітників антикорупційних структур для забезпечення ефективності їх діяльності.

4. Легалізація лобізму – впровадження офіційного лобізму на центральному та місцевому рівнях, що сприятиме зниженню корупціогенного потенціалу в представницьких органах.

5. Конструювання спеціалізованих інструментів, що включає розробку та втілення спеціалізованих приймалень, безпосередніх телефонних зв'язків, а також інтенсивне використання онлайн-ресурсів і створення інтерактивних платформ. Ці заходи мають на меті забезпечення оперативного відгуку на повідомлення громадян щодо корупційних порушень.

Реалізація окреслених напрямів сприятиме формуванню системного підходу в антикорупційних діях, що відобразатиме зростання державної відповідальності та активізацію участі громадянського суспільства в процесах управління та нагляду.

Висновки до розділу 3

На основі аналізу державної антикорупційної стратегії України можна зазначити, що існуюча система антикорупційних інституцій потребує суттєвого переосмислення та реформування для відповідності міжнародним стандартам. Зокрема, це стосується спеціалізації, автономності та ефективності органів, що борються з корупцією. Аналіз також вказує на недостатність стратегічної взаємодії між державними органами та громадськістю, що є критичним аспектом для забезпечення прозорості та підзвітності в антикорупційній діяльності.

Рекомендації до стратегії включають законодавче затвердження основ організації антикорупційної діяльності, впровадження методик оцінки корупції, що відповідають міжнародним стандартам, та активізацію ролі громадськості у процесах оцінювання корупційних ризиків. Ці заходи сприятимуть створенню ефективної системи прийняття рішень, заснованої на аналізі даних та суспільній підтримці.

Важливою є регулярна оцінка ефективності діючих антикорупційних заходів через організацію парламентських слухань та забезпечення відкритості у процесах прийняття рішень. Запропоновані законопроекти та стратегічні ініціативи, спрямовані на забезпечення прозорості фінансування політичних партій та виборчих кампаній, встановлення механізмів запобігання конфліктам інтересів, а також формування правових основ лобіювання, стануть ключовими кроками до зміцнення державної антикорупційної політики.

Запропонована державна антикорупційна стратегія в Україні має потенціал створити суспільство, базоване на принципах прозорості, справедливості та відповідальності, значно знижуючи рівень корупційних проявів у всіх сферах державної діяльності.

В умовах, коли корупція стає загрозою національній безпеці та демократичному розвитку України, імперативом стає розробка та ефективне впровадження механізмів, які могли б ефективно протидіяти цьому явищу. Аналіз міжнародного досвіду та існуючих досліджень підкреслює значення кримінальних, адміністративних, а також компенсаторних заходів у боротьбі з корупційними діяннями.

Основною проблемою є системна корупція, що проникає у всі рівні державної структури, яка є наслідком кризових явищ в економіці, недостатньо завершених реформ, а також відсутності ефективного співробітництва між державними органами та громадськістю. Запропоновано, що антикорупційна стратегія України повинна базуватися на залученні громадськості та медійних структур до активної участі у виявленні та подоланні корупції.

Особлива увага приділяється ролі освіти та культурної трансформації, спрямованої на формування неприйняття корупції в суспільстві. Інституційно-управлінський, соціально-економічний та політико-правовий напрями визначені як ключові у формуванні ефективної системи протидії корупції.

Ефективність антикорупційної політики має бути забезпечена через комплексний підхід, який включає покращення законодавчої бази, забезпечення прозорості діяльності державних службовців та впровадження системи

реальних санкцій за корупційні діяння. Важливо також розглянути роль політичної волі та підтримки вищого керівництва держави у зміцненні довіри громадян до антикорупційних заходів.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження сучасних механізмів запобігання та протидії корупції в органах публічної влади були сформовані наступні висновки:

1. Проаналізовано наукові підходи до визначення та класифікація корупції. На сучасному етапі розвитку України корупція являє собою значну загрозу державному управлінню, оскільки вона проникає у всі структури влади, підриває довіру до державних інституцій та сприяє арбітрарності у їхніх діях. Вивчення цього явища залучає науковців з багатьох дисциплін, що підкреслює його багатогранність та важливість. Різноманітні підходи до визначення та класифікації корупції відображають складність і масштаби проблеми.

Серед розглянутих підходів, особливе місце займає соціологічний, який розглядає корупцію не як патологію, а як втілену систему, що компенсує недоліки існуючих норм. Важливість такого розуміння корупції полягає у визнанні її вбудованості в культурні та соціальні практики, що вимагає системного підходу до її подолання.

Результати аналізу вказують на необхідність інтегрованої стратегії, що включає правове регулювання, громадську активність та міжнародний досвід для формування ефективних антикорупційних механізмів. Окреслений підхід сприятиме зменшенню впливу корупційних діянь на суспільство та оптимізує ефективність державного управління в Україні.

2. Охарактеризовано правові засади протидії корупції, які вимагають всебічного підходу, який передбачає не лише розроблення ефективних стратегій, тактик і конкретних заходів, але й активне ухвалення та реалізацію антикорупційного законодавства. Основу цього законодавства становлять Конституція України і ряд законів, які регламентують діяльність у протидії корупції, таких як Закон України «Про запобігання корупції» та інші нормативні акти.

Чинний Закон України «Про запобігання корупції» має суттєві інновації у визначення корупції та запобіганні їй, включаючи нове розуміння «близьких

осіб» і регулювання конфлікту інтересів, а також надає чіткіші механізми контролю та відповідальності. Це підкреслює важливість неперервного оновлення законодавства у відповідь на змінні виклики корупції.

Особливу увагу заслуговує застосування антикорупційних заходів у військовий час, що вимагає адаптації існуючих законів до умов воєнного стану, з метою забезпечення ефективності державних механізмів та запобігання зловживанням. Відповідні законодавчі ініціативи повинні включати суворіші покарання для запобігання та контролю корупційних дій під час війни, забезпечуючи відповідальність та прозорість в управлінні міжнародною допомогою та державними ресурсами.

Таким чином, забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності в антикорупційних заходах вимагає неперервного удосконалення законодавства, активної участі судової системи, державних органів, громадськості та міжнародних партнерів.

3. Досліджено ефективність реалізації антикорупційних заходів органами державної влади України. Аналіз засвідчує, що управління антикорупційною політикою розподілено між різними рівнями влади: вищим, центральним та місцевим. На вищому рівні ключову роль відіграють Верховна Рада, Президент України та Кабінет Міністрів. Центральний рівень включає численні спеціалізовані установи, такі як Національне антикорупційне бюро, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, а також Національну поліцію та інші.

Ефективність антикорупційних заходів тісно пов'язана з чіткістю законодавчої бази, яка регламентує діяльність відповідних органів та їх взаємодію. Особлива увага в дослідженні приділена аналізу роботи Національної ради з питань антикорупційної політики, що діє як консультативно-дорадчий орган і має значний вплив на формулювання антикорупційної стратегії на державному рівні.

Важливість системного підходу до боротьби з корупцією підкреслюється через множинність органів, задіяних у цей процес, що забезпечує комплексне

виявлення, розслідування та судове переслідування корупційних злочинів. Національна рада, спільно з іншими органами, працює над усуненням корупціогенних факторів у законодавстві, що є запорукою успішної реалізації антикорупційної політики.

На підставі аналізу можна стверджувати, що попри наявність комплексної структури та законодавчої бази для боротьби з корупцією, необхідно забезпечити більш ефективну координацію дій усіх органів, а також посилення механізмів контролю та оцінки їх діяльності для досягнення вищих стандартів у протидії корупції.

4. Досліджено корупційні діяння в Україні. Дослідження Transparency International вказує на високий рівень корупції в Україні, який підриває зусилля щодо створення позитивного іміджу на міжнародній арені та стримує інвестиційний клімат.

Результати "Індексу сприйняття корупції" за 2020 рік відображають погіршення ситуації у порівнянні з попередніми роками, що вказує на недостатність вжитих заходів у боротьбі з цим явищем. Основні проблеми, що ускладнюють боротьбу з корупцією, включають недостатність політичної волі вищих інститутів, слабкості законодавства, інерцію політичного протистояння та обмежені можливості громадянського суспільства впливати на державну політику.

Запобігання корупційних діянь в Україні вимагає системного підходу, зокрема, підвищення рівня правової культури, реформування судової системи та зміцнення антикорупційних органів. Також важливим є залучення громадян до активної участі в антикорупційних заходах, що може зміцнити довіру до державних інститутів та покращити міжнародний імідж України.

5. Розглянуто міжнародні стандарти у сфері запобігання корупції. Міжнародний досвід у сфері запобігання корупції вказує на необхідність глобальної кооперації та впровадження стандартизованих міжнародних практик, які були успішно застосовані в розвинених країнах. Серед ключових аспектів такого підходу визначаються відкритість управлінських структур,

прозорість процедур прийняття рішень, ефективність громадського контролю, незалежність мас-медіа, і активне залучення громадянського суспільства.

Загальноприйняті конвенції, як-от Цивільна та Кримінальна конвенції про боротьбу з корупцією, і Конвенція ООН проти корупції, встановлюють рамки для юридичних зобов'язань та зміцнення законодавства в боротьбі з корупцією, підкреслюючи важливість превентивних заходів та міжнародного співробітництва.

Ефективність антикорупційної політики обумовлюється не лише комплексними правовими нормами, але й утвердженням культури непідкупності, чесності та відповідальності серед державних службовців, а також залученням їх до активної участі в антикорупційних ініціативах. Розгортання цих підходів на національному рівні дозволяє країнам ефективно зміцнювати демократичні інститути, забезпечувати стабільність і соціальну справедливість, що в кінцевому результаті сприяє економічному розвитку та підвищенню добробуту населення.

6. Проаналізувавши існуючу антикорупційну стратегію України було визначено суттєві виклики в координації та спеціалізації антикорупційних інституцій, що ускладнює відповідність до міжнародних стандартів. Відсутність стратегічної взаємодії між владними структурами та громадськістю, а також неефективність існуючої системи прийняття рішень є ключовими бар'єрами для успішного запобігання корупції. Розв'язання окреслених проблем потребує комплексних законодавчих змін, зокрема у сферах фінансування політичних партій, виборчого законодавства, а також забезпечення прозорості та відповідальності у представницьких органах влади.

Стратегія має на меті створення дієвої системи, яка базувалася б на надійному аналізі даних і забезпечувала б суспільну підтримку у боротьбі з корупційними проявами через закріплення прозорості управлінських рішень та активне залучення громадськості. Ключовим є також забезпечення інтеграції з міжнародними стандартами та практиками, що вимагає посилення нормативної бази та створення ефективних механізмів співпраці між державою та

громадськістю. Виконання цих завдань дозволить значно знизити корупційні ризики в Україні та сприяти формуванню справедливого та прозорого управління.

7. Оптимізація механізмів запобігання корупції є фундаментальною потребою для зміцнення довіри до державних інституцій, забезпечення справедливості та підтримки демократичних стандартів. Значення корупції у загальнонаціональному контексті зумовлює кризові явища у соціально-економічних структурах і налагодження цілеспрямованих заходів протидії. Наголошується на важливості комплексного підходу, який об'єднує правові, адміністративні, соціальні та освітні аспекти. Акцентується на ролі громадськості та медіа у процесах виявлення та реагування на корупційні діяння, а також на значенні адаптації світового досвіду відповідно до національних особливостей. Науковий підхід до класифікації та впровадження механізмів запобігання корупції висвітлює потребу в інтегрованих рішеннях, що враховують етичні, психологічні, інституційні та управлінські засади. Синергія державних органів, громадськості та міжнародних інституцій має стати ключем до ефективної боротьби з корупцією, що підтверджується аналізом наукових робіт та досліджень у даній галузі

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Армаш Н. О. Передумови та наслідки виникнення політичної корупції в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2014. № 12. Т. 2. С. 96–98.
2. Бачинська І.С. Детермінанти корупції в Україні, або чому державні службовці залучені до корупційного процес. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип. 32. С. 377–382.
3. Боковиков Ю.В. Механізми протидії корупції. *Теорія та практика державного управління*. 2023. Вип. 56. С. 1–7.
4. Ботнаренко І. Корупційні ризики в діяльності органів поліції. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, 31 липня 2017 року. Київ, 2017. С. 37–38.
5. Братель С. Г., Василевич В. В., Золотарьова Н.І. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад). Київ, 2012. 376 с.
6. Гайдук А.В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ, 2006. 202 с.
7. Гарашук В. М. Проблеми правової відповідальності посадових осіб за корупційну діяльність. Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність. *Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару*. Харків, 2003. 312 с.
8. Гвоздецький В. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 63. С. 139–145.
9. Гвоздецький В. Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні. Київ, 2011. 592 с.
10. Головкін Б. М. Запобігання корупції: підручник / Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М. В. Романов та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.

11. Гусаров С. М. Нова парадигма загальнодержавних напрямів боротьби з корупцією в контексті забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів від корупційних посягань. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні // матеріали науково-практичної конференції. Харків, 2013. 322 с.

12. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 р. (ратифіковано Законом України від 18 жовтня 2006 р. №253-У) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172 (дата звернення: 08.10.2024).

13. Журавський В. С., Михальченко М. І., Михальченко О. М. Корупція в Україні – не політика. Київ, 2007. 408 с.

14. Задорожний С.А. Механізм запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади: дис к. держ. упр. Київ, 2016. 251 с.

15. Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування: Методичні рекомендації Міністерства юстиції України. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020323-13> (дата звернення: 08.10.2024).

16. Зеленецький В., Кальман О. Корупція в Україні та організаційно-правові основи боротьби з нею. *Право України*. 2001. № 4. С. 13–17.

17. Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2022 рік URL: <https://nabu.gov.ua/tags/zvit> (дата звернення: 08.10.2024).

18. Ільєнко Т.В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 71–77.

19. Ільєнок Т. В. Адміністративне корупційне правопорушення: поняття, склад, ознаки. *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр.* Одеса, 2012. Вип. 68. С. 511–516.

20. Кінаш М. М. Корупція як соціальне негативне явище. *Форум права*. 2012. № 4. С. 458–463.

21. Клок О. В. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 214 с.
22. Коліушко І., Тимощук В., Банчук О. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні. Київ, 2009. 196 с.
23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Міжнародний документ від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.
24. Костенко О.М., О.Ю. Бусол Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези . *Публічне право*. 2016. № 2. С. 143–151.
25. Костенко О.М. Корупція в політичній кримінології. Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність. *Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару*. Харків, 2003. 312 с.
26. Кравчук М., Лаврів І. Сутність корупції та основні шляхи її подолання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3. С. 31–36.
27. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.10.2024).
28. Кримінальна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. (ратифіковано із заявою законом № 252-У від 18 жовтня 2006 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101 (дата звернення: 08.10.2024).
29. Ленкевич О.Ю. Організаційно–правовий механізм боротьби з корупцією на державній службі. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16. С. 34–37.
30. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : дис.... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 2001. 370 с.
31. Литвиненко В.І. Зарубіжний досвід організації та діяльності суб'єктів протидії корупції та можливості його використання в Україні. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 175–181.
32. Литвиненко В.І. Оптимізація функціональної структури суб'єктів

протидії корупції. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія : Право. 2015. Вип. 2. С. 117–124.

33. Луценко М.М. Корупція в Україні: сучасний стан і проблеми протидії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 15. Том 2. С. 142–145.

34. Мазур І. І. Детінізація економіки в контексті економічної безпеки України / Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. праць. Київ, 2004. Вип. № 4. 292 с.

35. Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання. Київ: Парламентське видавництво, 2017. 488 с.

36. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Київ, 2004. 400 с.

37. Мельник М. І. Поняття та види корупційної діяльності. Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність. *Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару*. Харків, 2003. 312 с.

38. Михайленко Д. Ресурси теорії «раціонального злочину» в контексті протидії корупції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 160–165.

39. Михненко А. М., Кравченко С. О., Макаренко Е. М. Корупція: теоретичне розуміння, шляхи запобігання та протидії. Київ, 2011. 56 с.

40. Молдаван Е. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf> (дата звернення: 08.10.2024).

41. Настюк В. Я., Белєвцева В. В., Лемешко О. М. Корупція, відповідальність, компроміс: адміністративні та кримінально-правові аспекти. Харків, 2010. 152 с.

42. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. Хавронюк М. І. К.: Ваїте, 2018. 472 с.

43. Невмержицький Е. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні : дис.... канд. політ, наук : 23.00.02. Київ, 1999. 195 с.

44. Нестеренко К., Булгакова О. Антикоруptionна політика України в контексті війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Том 2 № 77. С. 98-101.

45. Новак А.Н. Феномен корупції в системі публічного управління: сучасний зміст та методологічні засади дослідження. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_5 (дата звернення: 08.10.2024).

46. Панфілов О. Є. Об'єкт адміністративних корупційних правопорушень. *Митна справа*. 2012. № 6. С. 178–184.

47. Петрашко С. Я. Міжнародно-правовий механізм протидії корупції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11 «Міжнародне право». Київ, 2012. 20 с.

48. Предко М. Вплив корупції на систему публічного управління в Україні. *Літопис Волині*. 2022. Вип. (27). С. 262–267.

49. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» від 04 трав. 2022 р. № 7348 *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1288573> (дата звернення: 08.10.2024).

50. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 17.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12> (дата звернення: 08.10.2024).

51. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 3. 03. 2022 р. №2113-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text> (дата звернення: 08.10.2024).

52. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/794-19> (дата звернення: 08.10.2024).

53. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 08.10.2024).

54. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану від 04 травня 2022 р. № 7348. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (дата звернення: 08.10.2024).

55. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану від 12 квітня 2022 р. № 7280. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7280&skl=10 (дата звернення: 08.10.2024).

56. Про запобігання корупції: Закон України від 14. жовтня 2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 08.10.2024).

57. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки”: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 08.10.2024).

58. Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2011-%D0%BF> (дата звернення: 08.10.2024).

59. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. №2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/print> (дата звернення: 08.10.2024).

60. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19> (дата звернення: 08.10.2024)..

61. Про Національне антикорупційне бюро: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 08.10.2024).

62. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. №679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 08.10.2024).

63. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 08.10.2024).

64. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 08.10.2024).

65. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. №2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 08.10.2024).

66. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14> (дата звернення: 08.10.2024).

67. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12. 1991 № 2011-XI. *Відомості Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 08.10.2024).

68. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12> (дата звернення: 08.10.2024).

69. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> (дата звернення: 08.10.2024).

70. Ревак О. І. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Львів, 2011. 220 с.

71. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» Київ, 2005. 19 с.

72. Савчук О. П., Бабич В. Л., Бабич В. А. Корупція: багатоаспектність явища. Ірпінь, 2009. 68 с.

73. Сайт міжнародної організації Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/> (дата звернення: 08.10.2024).

74. Сенін Р. І. Корупція як соціально-правова категорія оцінки рівня забезпечення правопорядку в державі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2012. Вип. 18. С. 131-137 с.

75. Серьогін С.С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади. *Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів державного управління*. Х.: Вид-во АДНДУ, 2010. № 1. С. 134–140.

76. Соловйов В. Корупція в державному управлінні як феномен глобалізованого світу. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 4. С. 29–37.

77. Стан корупції в Україні: порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015. Київський міжнародний інститут соціології. 2015. 68 с.

78. Супрун Т.М. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3. С. 6–7.

79. Сухонос В.В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти: монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 74 с.

80. Терещук О. В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Одеса, 2000. 177 с.

81. Ткаченко О. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ, 2008. 208 с.

82. Ткаченко О. Корупція в органах внутрішніх справ як фактор порушення прав людини. *Держава і право*. 2006. № 33. С. 482–487.

83. Турчинов К.О. Політична корупція. Причини виникнення та правові механізми її подолання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 3. С. 19–23.

84. Тютюгін В. І. Косінова К.С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид.* 2015. Вип. 1 (4). С. 388–396.

85. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2009. № 7 (111). 84 с.

86. Цивільна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. (ратифіковано Законом № 2476-ІУ від 16 березня 2005 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (дата звернення: 18.10.2024).

87. Recanatini F., Prati A., Tabellini G. Why are some public agencies less corrupt than others? Lessons for institutional reform from survey data : Sixth Jaques Polak Annual Research Conference, 3-4 November 2005. Washington, DC, 2005. P. 13–14. URL: <https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2005/arc/pdf/reca.pdf> (дата звернення: 16.10.2024).